

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет

Чортківський навчально-науковий інститут підприємництва і бізнесу

Кафедра фундаментальних та спеціальних дисциплін

Зазуляк Андрій Олегович

**МИТНИЙ ПРОСТІР УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ТА
ЕФЕКТИВНІ СПОСОБИ ЇХ ВИРІШЕННЯ**

Освітньо-професійна програма

Фінанси, банківська справа та страхування

Виконав студент
групи ФМСчм-21
Зазуляк А.О.

підпис

Науковий керівник:
к.е.н., доцент
Яковець. Т.А.

підпис

Випускню кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«___» _____ 20___ р.
Завідувач кафедри

Підпис

Чортків – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ МИТНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

1.1. Сучасні тенденції функціонування митного простору: поняття й окреслення проблематики

1.2. Правовий механізм забезпечення безпеки митного простору в Україні

1.3. Митні аспекти управління митними ризиками як реалізація принципу збалансування глобального митного простору

Висновок до розділу 1

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНИЙ МОНІТОРИНГ ФОРМУВАННЯ МИТНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ

2.1. Фінансово-економічні аспекти митно-тарифного регулювання в сучасних умовах функціонування митного простору

2.2. Митні процедури в системі зовнішньоекономічної діяльності та їх вплив на процес євроінтеграції митного простору України

2.3. Оцінка ефективності діяльності митниці в умовах інституційних змін, COVID та воєнного стану в Україні

Висновок до розділу 2

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВНІ АЛГОРИТМИ РОЗВИТКУ МИТНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ

3.1. Фактори підвищення якості митного контролю, як інструменту вдалої організації митного простору

3.2. Діджиталізація, як стратегічний орієнтир розвитку митного простору в контексті гармонізації з міжнародною практикою

Висновок до розділу 3

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ МИТНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

1.1. Сучасні тенденції функціонування митного простору: поняття й окреслення проблематики

Сучасний етап розвитку глобальної економіки характеризується поглибленням міжнародних господарських зв'язків та інтенсифікацією всіх форм економічних відносин, у тому числі довгостроковим зростанням міжнародної торгівлі та інвестиційної активності країн. Під впливом глобальних трансформацій економічне середовище стає більш нестабільним, а в умовах переформатування світового економічного порядку посилюються вимоги міжнародних організацій щодо фінансово-економічного відновлення національних економік, протекціоністські настрої населення. Країни зміцнюються, а роль національного компонента в регулюванні зовнішньоекономічних відносин актуалізується.

Відбувається втрата частини національного суверенітету у вирішенні питань міжнародної торгівлі та її правил, інституційного регулювання, асиметричного позиціонування країн за допомогою інструментів тарифного захисту та нетарифних обмежень.

Збільшення темпів розвитку та обсягів міжнародної торгівлі, зростання рівня конкуренції на світовому ринку призвели до збільшення кількості ризиків та підвищення їх рівня. Невизначеність зовнішнього та внутрішнього середовища організації та функціонування бізнесу спричинили виникнення небезпеки внаслідок переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон. Ризик пов'язаний з усіма сферами діяльності людини в процесі соціальної взаємодії та досягнення відповідних цілей, але під впливом глобалізаційних та інтеграційних процесів він особливо проявляється в митній справі.

Такі трансформації вимагають від країн урахування сучасних глобальних тенденцій та дуалістичного характеру глобалізації при розробці стратегічних

напрямів розвитку та інтеграції у глобальне економічне середовище, оскільки глобальна нестабільність дала поштовх концепції сталого розвитку, яка трансформує поточні національні моделі зовнішньої торгівлі.

Процеси глобалізації, а також глобальне довкілля породжують нові виклики для інтеграції країн у глобальний простір і підвищують роль митного регулювання та митної політики в захисті економічного простору та національних інтересів. Вищезазначені процеси суттєво вплинули на автономію країн у реалізації митної політики через делегування функцій на наднаціональному та глобальному рівнях та їх ініціативу у розвитку нового формату економічного та митного співробітництва.

Для країн, що розвиваються, які характеризуються нестабільністю позицій у міжнародній торгівлі, повільними структурними перетвореннями, постійною, нерівномірною модернізацією митної складової, постає проблема максимального врахування нестабільності та викликів глобального середовища. Актуальним залишається формування пріоритетів розвитку свого митного простору в новому форматі, його ефективної інтеграції у світовий простір із збереженням національних економічних інтересів.

Митний простір безпосередньо стосується таких питань, як забезпечення безпеки митної території та кордону, суверенітету та захисту національних інтересів, оскільки інтеграція в регіональний або глобальний простір вимагає від країн відмовитися від частини своїх національних інтересів (Bouvet et al. 2017).

Характерні риси митного простору визначаються таким чином (Vlachová and Hamplová 2022):

- відкритість до взаємодії та взаємопроникнення з іншими підпросторами геоекономічного простору;
- анізотропія, що виявляється в різній реакції структурних елементів простору на дію зовнішніх щодо них факторів;
- неоднорідність простору як у часовому, так і в територіальному та функціональному вимірах;
- зональні та галузеві відмінності; динамічність.

Враховуючи те, що митний простір є поняттям, яке взаємопов'язане з такою політико-правовою категорією, як суверенітет, його можна розглядати як сферу, що відноситься або до держави, або до так званої міжнародної території, або до частини території однієї держави, яка використовується для здійснення митної юрисдикції іншою державою відповідно до угоди між ними та в межах, дозволених міжнародним правом. Країни розглядають захист національних інтересів у митному просторі як механізм забезпечення національної безпеки.

Формування та розвиток митного простору з відповідним інституційним забезпеченням для більшості країн світу мало еволюційний характер і відбувалося поступово, враховуючи різну готовність до інтеграції у світову економіку та міжнародну торгівлю зокрема.

Слід розрізняти такі рівні митного простору (рис. 1.1.):

Рис. 1.1. Рівні митного простору

Зазначимо, що кожен із цих рівнів не відокремлений від інших, оскільки кожен вищий рівень містить нижчі рівні. Глобальний митний простір охоплює країни з різним рівнем захисту національного ринку та тарифної гармонізації, що підтверджується аналізом митних профілів окремих країн.

Інституційне забезпечення цього процесу здійснюється за допомогою нормативних актів Світової організації торгівлі. З точки зору національних інтересів, митний простір національного рівня є стратегічно важливим для держави для забезпечення безпекових пріоритетів розвитку, оскільки він не обмежується лише митною інфраструктурою чи митним контролем.

Аналіз сучасних науково-правових підходів до трактування митного простору підтверджує існування національних нормативно-правових актів

(переважно Митного кодексу) на рівні країн, на рівні інтеграційних об'єднань (наприклад, Митного кодексу Європейського Союзу), в рамках укладених глобальних угод та виконання зобов'язань за міжнародними конвенціями та угодами (в рамках Світової організації торгівлі (СОТ), Всесвітньої митної організації), в рамках виконання двосторонніх і багатосторонніх угод між країнами (угоди про вільну торгівлю, митний союз тощо). Законодавець уникає чіткого трактування митного простору та його структурування.

Розуміння митного простору через ототожнення його з митною територією не розкриває структуру та функціональне призначення простору. Митний простір виходить за межі митної території країни, якщо розглядати його не з географічної та територіальної, а з економічної точки зору, отже, обмежений економічними кордонами, які вчені пропонують розуміти як «...умовні економічні та функціональні межі впливу країн, транснаціональних структур», тобто «...економічний кордон простору є віртуальним і має тимчасовий характер».

Помилково розглядати митний простір як митну територію, оскільки в дослідженні простір визначається як місце, де відбуваються процеси розвитку митної справи, формуються та реалізуються зв'язки між суб'єктами. Територія країни без відповідної інституційної бази не має сенсу для реалізації митної політики країни. У процесі формування митного простору змінюються співвідношення між його елементами, тому ми пропонуємо акцентувати увагу на збалансованості, а не на стабільності як фундаментальній характеристиці розвитку. Виходячи з філософського підходу до тлумачення сутності митного простору, визначимо його характерні ознаки (рис):

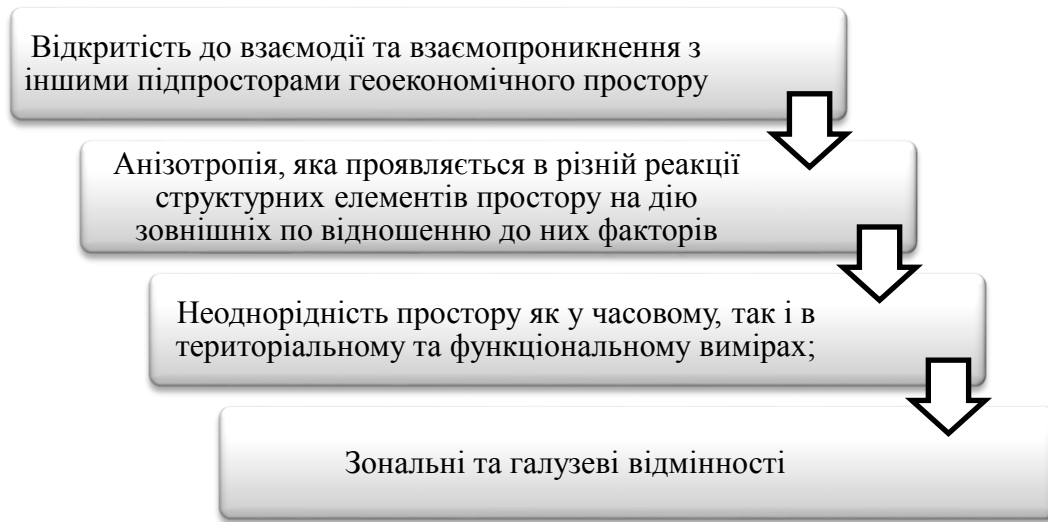

Рис. 1.2. Характерні ознаки митного простору

Дифузія підпросторів може супроводжуватися міграцією основних елементів між ними, зміною концентрації. Анізотропність митного простору пояснюється його структурною асиметрією, внутрішньою суперечливістю архітектури простору, неоднорідністю глобального середовища, диференціацією характеристик простору. Формування митного простору країни відбувалося паралельно з розвитком митної справи, тому його основні характеристики залежать від інтеграційного курсу держави та внутрішньої економічної політики. Митний простір характеризується циклічним розвитком і має ті самі стадії, що й економічний простір загалом (рис. 1.3.):

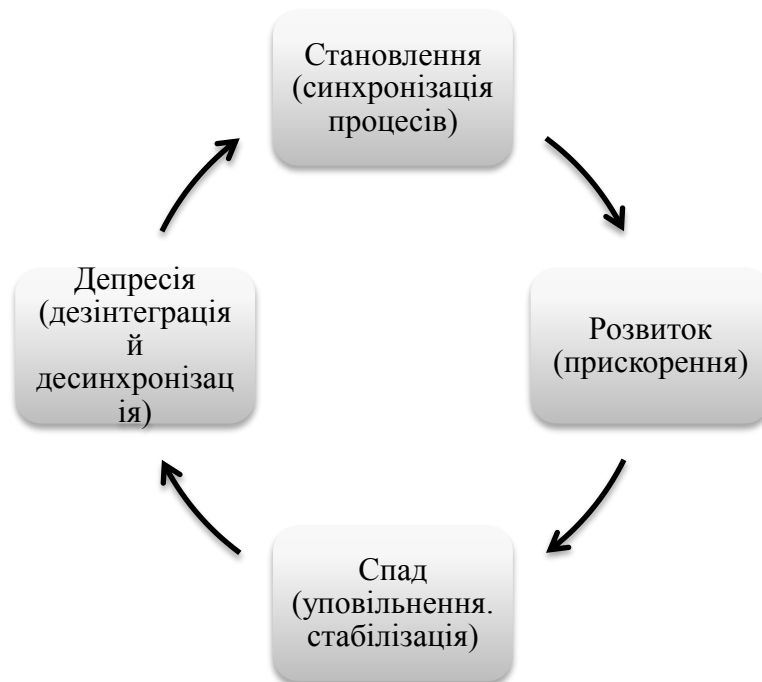

Рис. 1.3. Циклічні стадії митного простору

Відповідно, простір також є фрактальним, неоднорідним і синхронним.

На основі проведеного контент-аналізу пропонуємо наступне авторське визначення поняття «митний простір країни» як відкритої системи в умовах глобалізації з суттєвими відмінностями від поняття «митна територія», функціональна мета яких виходить за межі лише територіального позиціонування, відображаючи процеси формування та реалізації міжсуб'єктних зв'язків з метою реалізації інтересів кожного з них та забезпечення безпеки митного простору.

Безпекою митного простору, на відміну від існуючих трактувань, пропонується вважати такий його стан, пріоритетом якого є дотримання національних економічних інтересів, забезпечення захисту життєво важливих для суспільства інтересів в економічній, соціальній, інформаційної та екологічної сфер в умовах розширення зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів, збереження навколишнього середовища, протидії загрозам життю та здоров'ю людей та зовнішнім викликам, що виникають у процесі переміщення товарів, предметів, людей, капіталу через митний кордон країни.

Дане авторське визначення визначає специфіку застосування концепції глобального митного простору як синергічного ефекту функцій і принципів — чинника сталого розвитку, технічних функцій прикордонного контролю, митної політики тощо.

1.2. Правовий механізм забезпечення безпеки митного простору в Україні

На сучасному етапі розвитку України чітко простежується тенденція до впровадження європейських норм громадянського суспільства, особливо щодо поступальної динаміки розвитку країни, реформування державних інституцій, забезпечення реалізації державної політики в загального та окремих його установ.

Не є винятком і державна політика в митній сфері, яка є однією з найважливіших складових економічної політики країни і спрямована на

максимальне наповнення державного бюджету. Реформування діяльності митних органів України та адаптація їх діяльності до вимог Європейського Союзу визначено одним із найважливіших завдань, передбачених Стратегією сталого розвитку.

Особливої актуальності в процесі реформування діяльності митних органів набуває питання запобігання та протидії порушенням митних правил, які прийнято називати негативним явищем. Наявність таких порушень завдає збитків державі, підриваючи її економічну стабільність. Тому, держава надає цій проблемі великого значення. Сьогодні таке явище, як порушення митних правил, набуло масового характеру і розглядається не лише в межах окремої країни чи регіону, а й на глобальному рівні, оскільки воно притаманне практично всім країнам та регіонам світу.

Для забезпечення дієвого механізму попередження та протидії цьому негативному явищу кожна держава докладає максимум зусиль для розробки та реалізації ряду програм, завдань, удосконалення свого законодавства в частині боротьби з митними правопорушеннями.

Так само в Україні існуючі масштаби порушень митних правил вражають своїми масштабами та методами здійснення. Це спонукає як центральні органи виконавчої влади, так і правоохоронні органи використовувати нові методи попередження та протидії цьому негативному явищу. Питання протидії порушенням митних правил привертають значну увагу як науковців, так і практиків.

Завдяки своєму важливому геополітичному положенню Україна набула ознак розвиненого центру зовнішньоторговельних відносин, що визначило майбутнє країни з потужним науково-технічним і промисловим потенціалом. Партнерські відносини країни охоплюють понад 70 країн. Найбільшими торговими партнерами по імпорту Італія, Німеччина, Бельгія та інші країни ЄС.

Митні правила встановлюють систему нормативних актів, які залежно від об'єктів, суб'єктів, цілей, засобів, способів і етапів переміщення через митний кордон визначають порядок такого переміщення та обсяг митних процедур, що здійснюються.

Історично розвиток людства окреслив розвиток злочинності. Будь-яке відкриття супроводжувалося не тільки прогресом, а й давало значний поштовх розвитку злочинності. Найбільше це помітно в останні роки.

У сучасній економіці України спостерігається тенденція до зростання рівня порушення митних правил та ввезення контрабандних товарів, що створює реальну загрозу економічній безпеці держави. Контрабанда та експорт таких предметів, як наркотики, зброя, сигарети та предмети культурної цінності, є особливо небезпечними, оскільки з'явилися високоорганізовані транснаціональні ринки, пов'язані з контрабандою цих товарів.

Суспільна небезпека полягає в тому, що незаконне переміщення товарів і предметів через митний кордон України порушує порядок державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, який включає загальний, а для окремих товарів — спеціальний порядок їх переміщення через кордон. . Разом з тим, в сучасній політичній ситуації в державі механізми централізованого управління втрачають здатність керувати цими процесами, звідки виникає необхідність вжиття заходів щодо вдосконалення системи протидії митній злочинності в контексті економічної безпеки.

Поряд зі зменшенням кількості вчинених злочинів середньої тяжкості, тяжких та особливо тяжких злочинів спостерігається тенденція до збільшення кількості митних правопорушень. За результатами проведених протягом 2022 року організаційно-практичних заходів, у тому числі проведення спільних оперативних та аналітико-пошукових робіт, митницями виявлено порушення митних правил на суму об'єктів правопорушень на суму до майже 1,6 млрд. грн. (Офіційний сайт Державної фіскальної служби України).

Ось статистика контрабанди в Україні.

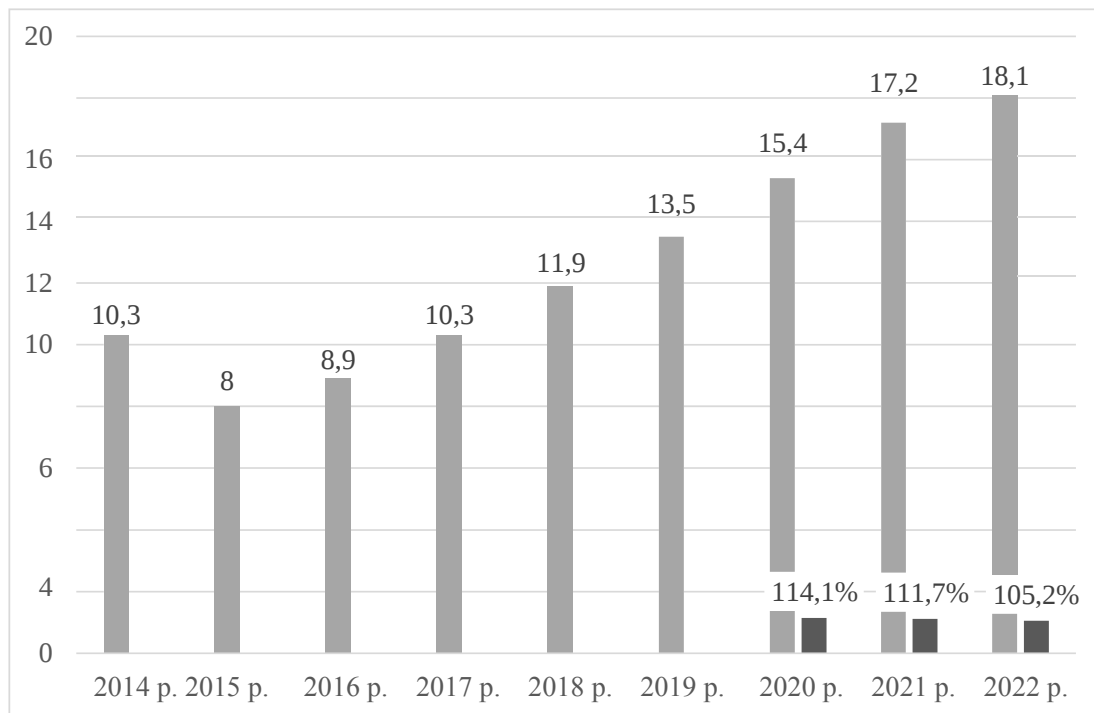

Рис. 1.4. Контрабандні поставки в Україну, млрд. дол. США

Джерело: складено за даними [45–16]

Щодо зміни загальних бюджетних видатків у зв'язку з наявністю схем контрабанди за 16 товарними групами в період 2014-2022 років в Україні можна зробити такі висновки. По-перше, зростання обсягів контрабанди спостерігалось лише за трьома товарними групами протягом аналізованого періоду. За товарною групою «Продовольчі товари» контрабанда зросла на 88,19% (129,132 тис. дол. США), за товарною групою «Мінеральні копалини» зросла на 44,81% (25,467 тис. дол. США), а за товарною групою «Взуття» зросла на 12,39% (11 123 тис. дол. США). За всіма іншими групами товарів контрабанда зменшилася. До трійки лідерів за скороченням обсягів контрабанди увійшли наступні товарні групи: «Шкури» – 43,58% (124,792 тис. дол. США), «Паливо» – 39,05% (91,453 тис. дол. США), «Текстиль та одяг» – 35% (221 068 тис. дол. США). У цілому за 2014-2022 роки Україна скоротила загальні втрати бюджету від наявності схем контрабанди на 21,98%, або на 1 019 306 тис. доларів США, що свідчить про ефективну митну політику.

В Україні проблема нелегального перетину кордону стоїть на досить високому рівні через тривалу бездіяльність центральної влади щодо цієї лазівки. Корінь проблеми полягає в тому, що роками на прикордонних територіях

вибудовувався ієрархічний розподіл влади за сферами впливу на окремі частини країни.

Місцеве населення повністю інтегроване в усталені схеми контрабанди, а це одні з основних «легких» способів заробітку, внаслідок чого про співпрацю з державними службами по боротьбі з контрабандою мова не йде. Щоб проілюструвати загострення ситуації, варто згадати лише скандал із так званим «приватним кордоном» на Закарпатті, коли прикордонні землі місцева влада продала приватним особам для сільськогосподарського використання. Пізніше ці території просто перетворили на перевалочні пункти контрабандистів, які захищені від прикордонників законом про приватну власність. А обшуків чекати немає сенсу, бо контрабанди більше не буде. Для боротьби з цією складною та інтегрованою системою ми пропонуємо розпочати наступні кроки:

- збільшити матеріальне забезпечення прикордонників, особливо оплату праці, щоб зменшити корупцію, оскільки ефективність боротьби з цією моделлю контрабанди майже повністю залежить від людського фактору;

- обладнати «проблемні» прикордонні зони системою прихованого цілодобового спостереження, що дозволить оперативно реагувати у випадках порушення законодавства. Насправді таких ділянок небагато і вони добре відомі. Також необхідно ліквідувати ділянки «приватного кордону», де частина кордону знаходиться у приватній власності;

- посилити забезпечення сил безпеки прикордонних органів як технікою (транспорт, озброєнням, засобами спостереження тощо), так і підготовкою особового складу.

Для вирішення цієї проблеми необхідно продовжити оснащення всіх митних пунктів спеціальними сканерами, які перевірятимуть завантаженість транспортних засобів та вносити відповідну інформацію до спеціальної єдиної інформаційної системи, а також порівнювати фактичні характеристики товару з заявлених перевізником/імпортером. Після прибуття на регіональний митний пункт для розвантаження буде проведена повторна процедура сканування та перевірка, чи вантаж замінений чи вивантажений «в дорозі». Така база та принцип її роботи не дозволить митнику в односторонньому порядку

сфабрикувати результати сканування та порівняти їх із транспортними документами. У цьому випадку митник і особа, яка перетинає кордон, не мають особистого контакту, і при цьому митник не може в односторонньому порядку внести зміни в базу даних за результатами сканування вантажу.

Держава має створити умови та укласти угоди як мінімум з основними торговельними партнерами та країнами зі спільним кордоном за прикладом Грузії про 100% обмін інформацією з країнами, звідки товари імпортуються та куди експортуються (поки що успіху в цьому питанні не досягнуто через недостатню впевненість у конфіденційності інформації) Це дозволить чітко бачити маску товарів, які надходять до нас в Україну, та ефективно боротися з неправдивим декларуванням товарів, що переміщуються через митний кордон. Разом з тим, для перевірки навантаження слід використовувати зазначені сканери. За результатами сканування, якщо митник не може чітко зрозуміти, який саме товар перевозиться, вантаж буде перевірятися самими митниками, щоб запобігти незаконному перевезенню подібних товарів.

Сучасний процес реформування діяльності митних органів України, який відбувається протягом останніх років, певною мірою не приносить очікуваних результатів. За відсутності довгострокової концепції модернізації митної служби, а також ретельного аналізу здійснених перетворень механічна передача функцій, зміна підпорядкованості чи назви центрального органу чи його структурних підрозділів не призводять до якісних змін в митній системі. У ході модернізації митних органів України значну увагу необхідно приділяти вивченню досвіду інших країн, його критичному аналізу та адаптованому використанню, а вибір європейського вектору розвитку змушує приділяти підвищену увагу вивченню моделей організації та управління митними органами в країнах саме в контексті запобігання та протидії порушенням митних правил.

Необхідно створити державну структуру, яка буде ефективно виконувати функції правоохоронної, правозахисної та аналітичної діяльності, спрямованої на вирішення проблеми забезпечення фінансово-економічних інтересів держави

в контексті стратегічних євроінтеграційних процесів. Тобто необхідна інституційна реорганізація системи органів кримінальної юстиції та запровадження нових форм і методів їх діяльності щодо протидії злочинності у сферах фінансово-господарської діяльності. Наступним фактором, наявність якого зумовлює створення вищезазначеного суб'єкта, наділеного необхідними державними повноваженнями, є необхідність оптимізації розподілу компетенцій, усунення її дублювання з питань фінансової безпеки держави.

Хоча коло таких питань є надзвичайно широким і охоплює не лише питання правоохоронної діяльності у фінансово-економічній сфері, а й організаційні проблеми, вирішення проблеми оптимізації управлінських взаємовідносин між уповноваженими суб'єктами у сфері фінансової безпеки сприятиме досягненню стратегічне завдання зменшення тіньового сектору економіки, «блокування» процесів «тінізації». Порушення у сфері митно-тарифних і податкових відносин є одними з найпоширеніших у системі тіньових економічних відносин.

В Україні використовуються чотири способи запобігання та протидії митним правопорушенням: митний контроль, який включає документальний контроль (огляд документів на вантаж) та фізичний контроль (митний огляд переміщуваних вантажів транспортних засобів), а також виявлення митних правопорушень із застосуванням метод оцінки ризиків, оперативно-розшукова діяльність, а також такий елемент митного контролю, як пост-аудит (*posteriori*), який дозволяє митним органам контролювати законність переміщення товарів.

Основою міжнародного співробітництва у процесі запобігання та протидії порушенням митних правил є обмін інформацією про діяльність злочинних угруповань, які діють на території інших держав, діяльність правоохоронців під прикриттям, факти незаконного переміщення підакцизних товарів, а також інформацію про діяльність правоохоронних органів, що знаходяться під прикриттям. особливості транскордонного спостереження. Результати запобігання та протидії порушенням митних правил свідчать про те, що, незважаючи на застосування комплексу заходів, які вживаються органами державної влади, у тому числі митними органами, митні правопорушення є одним із ключових факторів дестабілізації розвитку економіки держави, в тому

числі її стратегічні сфери, сприяють зростанню рівня злочинності в економічній сфері, особливо у сфері оподаткування.

1.3. Митні аспекти управління митними ризиками як реалізація принципу збалансування глобального митного простору

Негативні наслідки глобальних викликів для національних економік негативно позначаються на світовій економіці, породжуючи для неї нові загрози. Цей процес знову отримує негативну реакцію, провокуючи кризи ліквідності та збільшення дефіциту фінансових ресурсів у банках і на ринках капіталу (Fernandes et al. 2021). Після останньої світової економічної кризи глобалізація набула негативної ідентифікації, що спричинило масові антиглобалістські виступи. На сучасному етапі пріоритетним завданням залишається відновлення економічного зростання та його стабільної динаміки.

Важливою основою управління ризикованістю митного простору залишається інституційне врегулювання питань спрощення та гармонізації митних процедур.

Зовнішньоекономічна складова стратегічних орієнтирів розвитку країн залишається однією з найважливіших в контексті поглибленої інтеграції у світовий простір. Практика показує, що в глобалізованому суспільстві пошук нових сценаріїв розвитку людства неможливий без розробки кожною країною ефективної зовнішньоекономічної політики за умов максимально можливої синергії національних інтересів. Зрозуміло, що країна прагне захистити свій національний економічний простір від експансії інших. Економічні лідери країн змогли трансформувати національні інтереси в глобальні, нав'язавши своє бачення розвитку міждержавного співробітництва та узгодження національних інтересів. Глобальні інтереси на сучасному етапі розвитку світової економіки є проекцією переваг і можливостей певної групи країн, а не сумою інтересів країн та індивідуальних інтересів. Зовнішньоекономічна політика залишає країнам

механізми захисту національних інтересів. Вони не завжди дають однаковий ефект при застосуванні країнами з різним рівнем економічного розвитку.

Виявлено, що асиметричний розподіл стратегічних ресурсів і нерівномірний економічний розвиток країн призводять до поглиблення існуючих глобальних проблем. Глобальні трансформаційні процеси зумовлюють дуалістичний вплив на розвиток сучасної глобальної економіки. Активізація та поглиблення всіх форм міжнародних економічних відносин сприяють розвитку міжнародних торговельних та інвестиційних відносин між суб'єктами господарювання у світовому економічному середовищі. Активізація використання протекціоністських підходів у регулюванні зовнішньоекономічних відносин сигналізує про появу нових викликів для інтеграції країн у світовий економічний простір.

Незважаючи на уніфіковані міжнародними інституціями правила міжнародної торгівлі, кожна країна дотримується власних геоекономічних пріоритетів і відстоює право на збереження суверенітету у вирішенні питань економічного розвитку та безпеки. Тому для інтеграції країн у світове економічне середовище важливо забезпечити їхні зовнішньоекономічні та торговельні інтереси відповідно до власного потенціалу та обґрунтованих потреб. Такий підхід пояснює використання ними різноманітних моделей економічної поведінки, що базуються на національних інтересах.

Водночас питання значущості «інтересу» для країн у контексті глобальної взаємодії є дискусійним, що викликало бурхливу дискусію в науковій літературі, а аргументи проти поняття «національні інтереси» зводяться до наступного: пріоритет національних інтересів країни розвиває найгірші риси нації, поглиблює міжнародні непорозуміння, провокує війни та агресію в міжнародній політиці, оскільки кожна країна намагається отримати максимальну реалізацію своїх потреби.

Автори поділяють позицію науковців, які вважають, що ефективна політика – це раціональна політика держави, яка ґрунтується на правильно визначеному національному інтересі, оскільки вона є нестабільною та наповнюється реальним змістом залежно від стану розвитку світової економіки. або мінливість

конкретної ситуації в розвитку країни. «Ідея інтересу впливає із суті політики, яка природним чином визначається умовами часу та місця...».

У сучасній економічній теорії проблема дослідження змісту інтересів учасників економічних відносин залишається однією з найскладніших, оскільки її дослідження базується значною мірою на інтуїтивних міркуваннях вчених. Національний інтерес – це абстрактна категорія, яка визначається ціннісними основами, закладеними в державі. Відповідно, його тлумачення різне.

Розробка концепції національних інтересів та її практична реалізація є довготривалим історичним процесом, який здійснюється в складному вимірі економічних, соціальних, національно-психологічних та інших чинників, зумовлених природою національної історичний досвід певної країни. Тому національні інтереси не можуть існувати незалежно від свідомості їх носіїв, оскільки вони тісно пов'язані з ідентичністю конкретної нації.

Проведений нами аналіз наукової літератури показав, що в науковій літературі відсутнє однозначне тлумачення визначення поняття «митний ризик», що пояснюється багатоаспектністю самого поняття «ризик».

Можна констатувати, що наукою вироблено кілька підходів до трактування поняття «митний ризик», що є цілком логічним з огляду на те, що єдиного підходу до понять «ризик» та «митна справа» також немає. Митний ризик здебільшого розглядається як:

- ймовірність/імовірність порушень митних правил, реалізації митних загроз, недотримання митного законодавства тощо;
- втрата/загроза втрати;
- поєднання ймовірності порушень і негативних наслідків.

Останній (причинно-наслідковий) підхід до тлумачення поняття «митний ризик» для нас найбільш цікавий, оскільки ризикові ситуації також можуть призвести до позитивного результату. Наприклад, у разі вибору правильного рішення акцент зміщується в бік поєднання ймовірності порушення норм митного законодавства та інших суміжних галузей законодавства з нанесеними збитками (митним збитком).

Митні ризики можна розглядати в тривимірній моделі: ризик як можливість, ризик як небезпека та ризик як невизначеність. Наприклад, завдяки ідентифікації митних ризиків та автоматизації цього процесу стає можливим запобігти збиткам (у вигляді несплати або мінімізації митних платежів, ймовірного порушення митних правил), а тому митний ризик стає можливістю.

У разі виявлення порушення митних правил або недотримання митного законодавства митний ризик набуває ознак небезпеки, оскільки призводить до негативних наслідків для держави. Недостатньо повне визначення всіх видів митних ризиків призводить до певної невизначеності щодо можливості запобігти митним ризикам або максимально мінімізувати їх наслідки.

Тому в цьому плані слід зазначити деякі ознаки митного ризику : наявність негативних наслідків; стійкий або прогресуючий характер наслідків; мінімальний поріг ймовірності порушення митного законодавства; мінливість; суб'єктивно-об'єктивний характер оцінки.

Як зазначається в джерелі, митний ризик можна розглядати наступним чином: економічна (фінансова) категорія (з урахуванням фінансових результатів); категорія відхилення від мети (з огляду на можливе порушення наміченого ходу подій); категорія ймовірності (з урахуванням можливості несприятливих подій).

Викладене обумовлює необхідність класифікації митних ризиків. Наприклад, у науковій літературі існує багато видів митних ризиків.

Зазначимо, що всі митні ризики можна розділити наступним чином (рис. 1.5.).

Рис. 1.5. Класифікація митних ризиків за предметом та об'єктом

Слід зазначити, що за тривалістю розрізняють безстрокові або постійні ризики, дія яких не обмежена в часі (наприклад, ризик контрабанди зброї та боєприпасів у пунктах пропуску через державний кордон країни), та строкові ризики, тобто ті, що характеризуються обмеженням у часі (наприклад, ризики, спричинені сезонними змінами ставки ввізного мита для певного товару) . На думку авторів, термінові ризики можна поділити на короткострокові (тривалістю не більше 1 місяця), середньострокові (тривалістю 1–3 місяці) та довгострокові (тривалістю більше 3 місяців, але не більше 1 року).

Митні ризики доцільно класифікувати відповідно до митного режиму, на який декларуються товари, а саме ризики, пов'язані з митними режимами переходу права власності на товари (імпорт, експорт, реімпорт, реекспорт); ризики, пов'язані з митними режимами надання послуг щодо товарів (транзит, митне складування, переробка на митній території, переробка за межами митної території); ризики, пов'язані зі спеціальними митними режимами (тимчасове ввезення (вивезення), магазин безмитної торгівлі, спеціальна митна зона);

ризика, пов'язані з винятковими митними режимами (знищення або пошкодження, відмова на користь держави).

Основні ризики митного простору, які є фіскальними, визначаються специфікою застосування митно-тарифних інструментів та окремих нетарифних інструментів, які зрештою передбачають використання тарифів. Мова йде про безмежність, коли інструменти митної політики порушують баланс фіскальних і регуляторних функцій, створюючи тиск на суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, або надмірно ліберальне регулювання, яке може призвести до суттєвого зниження конкурентоспроможності.

Ризикованість митного простору також впливає на функціонування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, зокрема від змін у податковій політиці та митному регулюванні, стабільності митного законодавства, доступу до відкритої інформації з питань податкового та митного регулювання, до консультаційних та роз'яснювальних послуг органів державної влади. відповідні державні органи.

Під час аналізу ризиків не досліджуються характеристики загальних груп (товари, суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності тощо). Визначаються зони ризику, що охоплюють групи об'єктів аналізу ризику за певними критеріями, наприклад, товари, що мають спільну країну походження або декларуються в одній товарній позиції (субпозиції), для яких є необхідність проведення окремих форм митний контроль. Слід зазначити, що наявність митних ризиків безпосередньо не залежить від характеристик суб'єктів. Суб'єкту, який тільки починає зовнішньоекономічну діяльність, необов'язково навмисно чи з необережності допускати помилки в митних деклараціях. Підприємство, яке має значний досвід зовнішньоекономічної діяльності, може бути використано для незаконних операцій, а його позитивна репутація – прикриттям.

Встановлено, що для митного простору невизначеність набуває різних форм. Наприклад, невизначеність цілей, невизначеність інформації, невизначеність бізнес-клімату в країні, невизначеність національного та міжнародного правового поля тощо.

Залежно від ступеня невизначеності простору пропонується визначити зони митного простору (рис. 1.6.):

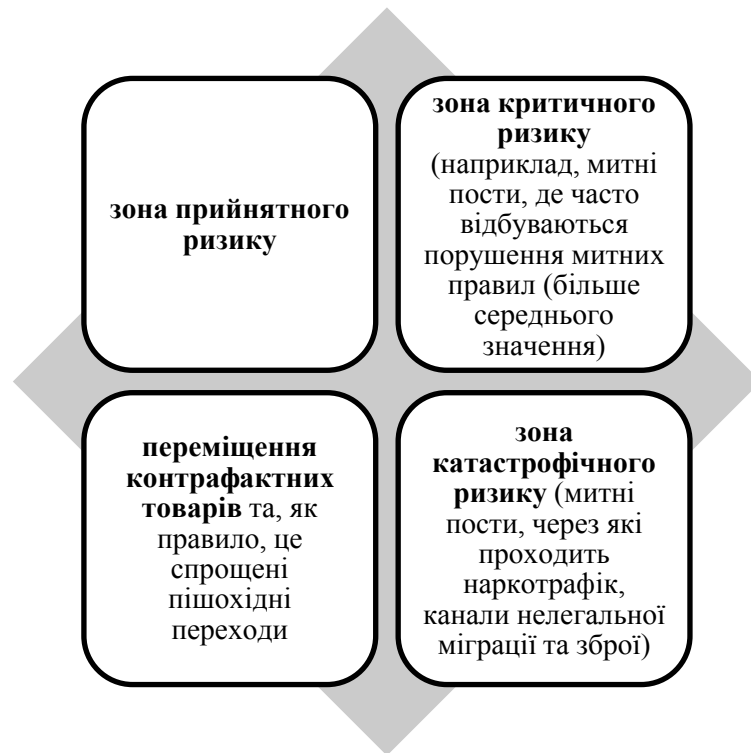

Рис. 1.6. Зони митного простору в залежності від рівня ризику

Для ефективного управління ризиками в митній сфері необхідне впровадження нової Інноваційна платформа, яка має стати однією з основоположних у ризик-орієнтованій парадигмі збалансування митного простору країни, оскільки інноваційний фактор є важливою детермінантою соціально-економічного розвитку її економіки в глобальному середовищі та ефективної інтеграції в глобальне середовище. глобальний простір при збереженні конкурентоспроможності.

Розвиток інноваційної платформи передбачає такі ініціативи:

- моніторинг основних технологічних інновацій у світі, включно з використанням 4D та 5D принтерів;
- створення єдиної ІТ-системи, включаючи підключення інформаційних систем інших країн, що забезпечить швидкий обмін інформацією, можливість отримати попередню інформацію, ідентифікувати одержувача товару, визначити ступінь ризику операції, перед товар надходить на пункт пропуску;

- використання сучасних методів обробки даних у роботі з великими масивами інформації; створення та впровадження технічних засобів митного контролю, розвиток інформаційної системи міжнародної торгівлі;

- використання новітніх інтелектуальних програм у роботі митниці, наприклад, у митній практиці інших країн успішно використовується алгоритм штучного інтелекту для визначення ризиків;

- впровадження інноваційних технологій митного контролю, митного оформлення (наприклад, корисний досвід проходження митних процедур в аеропорту Дубая (ОАЕ) з використанням біометричних технологій).

Реформування митниці та встановлення для неї чітких повноважень, розширення митного співробітництва та розвиток системи управління інституційними та організаційними ризиками під час митного контролю та митного оформлення в умовах зростаючих викликів у глобальному середовищі сприятимуть збалансуванню митного простору України. країни на основі підходів, закладених у ризик-орієнтовану парадигму формування митного простору.

Висновки до розділу 1.

Авторське визначення поняття «митний простір країни» як відкритої системи в умовах глобалізації з суттєвими відмінностями від поняття «митна територія», функціональна мета яких виходить за межі лише територіального позиціонування, відображаючи процеси формування та реалізації міждержавних зв'язків з метою реалізації інтересів кожного з них та забезпечення безпеки митного простору.

Безпекою митного простору, на відміну від існуючих трактувань, пропонується вважати такий його стан, пріоритетом якого є дотримання національних економічних інтересів, забезпечення захисту життєво важливих для суспільства інтересів в економічній, соціальній, інформаційній та екологічній сфер в умовах розширення зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів, збереження навколишнього середовища, протидії загрозам життю та

здоров'ю людей та зовнішнім викликам, що виникають у процесі переміщення товарів, предметів, людей, капіталу через митний кордон країни.

Щодо зміни загальних бюджетних видатків у зв'язку з наявністю схем контрабанди за 16 товарними групами в період 2014-2022 років в Україні можна зробити такі висновки. По-перше, зростання обсягів контрабанди спостерігалось лише за трьома товарними групами протягом аналізованого періоду. За товарною групою «Продовольчі товари» контрабанда зросла на 88,19% (129,132 тис. дол. США), за товарною групою «Мінеральні копалини» зросла на 44,81% (25,467 тис. дол. США), а за товарною групою «Взуття» зросла на 12,39% (11 123 тис. дол. США). За всіма іншими групами товарів контрабанда зменшилася. До трійки лідерів за скороченням обсягів контрабанди увійшли наступні товарні групи: «Шкури» – 43,58% (124,792 тис. дол. США), «Паливо» – 39,05% (91,453 тис. дол. США), «Текстиль та одяг» – 35% (221 068 тис. дол. США). У цілому за 2014-2022 роки Україна скоротила загальні втрати бюджету від наявності схем контрабанди на 21,98%, або на 1 019 306 тис. доларів США, що свідчить про ефективну митну політику.

Для боротьби з цією складною та інтегрованою системою ми пропонуємо розпочати наступні кроки:

- збільшити матеріальне забезпечення прикордонників, особливо оплату праці, щоб зменшити корупцію, оскільки ефективність боротьби з цією моделлю контрабанди майже повністю залежить від людського фактору;

- обладнати «проблемні» прикордонні зони системою прихованого цілодобового спостереження, що дозволить оперативно реагувати у випадках порушення законодавства. Насправді таких ділянок небагато і вони добре відомі. Також необхідно ліквідувати ділянки «приватного кордону», де частина кордону знаходиться у приватній власності;

- посилити забезпечення сил безпеки прикордонних органів як технікою (транспорт, озброєння, засоби спостереження тощо), так і підготовкою особового складу.

Митний ризик здебільшого розглядається як:

- ймовірність/імовірність порушень митних правил, реалізації митних загроз, недотримання митного законодавства тощо;

- втрата/загроза втрати;

- поєднання ймовірності порушень і негативних наслідків.

Для ефективного управління ризиками в митній сфері необхідне впровадження нової Інноваційна платформа, яка має стати однією з основоположних у ризик-орієнтованій парадигмі збалансування митного простору країни, оскільки інноваційний фактор є важливою детермінантою соціально-економічного розвитку її економіки в глобальному середовищі та ефективної інтеграції в глобальне середовище. глобальний простір при збереженні конкурентоспроможності.

Розвиток інноваційної платформи передбачає такі ініціативи:

- моніторинг основних технологічних інновацій у світі, включно з використанням 4D та 5D принтерів;

- створення єдиної ІТ-системи, включаючи підключення інформаційних систем інших країн, що забезпечить швидкий обмін інформацією, можливість отримати попередню інформацію, ідентифікувати одержувача товару, визначити ступінь ризику операції, перед товар надходить на пункт пропуску;

- використання сучасних методів обробки даних у роботі з великими масивами інформації; створення та впровадження технічних засобів митного контролю, розвиток інформаційної системи міжнародної торгівлі;

- використання новітніх інтелектуальних програм у роботі митниці, наприклад, у митній практиці інших країн успішно використовується алгоритм штучного інтелекту для визначення ризиків;

- впровадження інноваційних технологій митного контролю, митного оформлення (наприклад, корисний досвід проходження митних процедур в аеропорту Дубая (ОАЕ) з використанням біометричних технологій.

–

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНИЙ МОНІТОРИНГ ФОРМУВАННЯ МИТНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ

2.1. Фінансово-економічні аспекти митно-тарифного регулювання в сучасних умовах функціонування митного простору

Держава, як суб'єкт формування загальних умов господарювання, має потужний інструмент митного регулювання для стимулювання інноваційно-інвестиційних процесів та підтримки структурних зрушень в економіці в необхідному напрямку. При ефективному митному регулюванні міжнародний обмін дозволяє державі збільшити ВВП, ніж це можливо виключно на національній відтворювальній базі, перевести національну економіку на інноваційну траєкторію розвитку, поглибити участь держави у світогосподарських зв'язках залежно від цілей розвитку зовнішньоторговельна політика.

При цьому митне регулювання зачіпає як національні інтереси, так і інтереси держав-країн торгового співробітництва, а тому завжди має компромісний характер. По-перше, це стосується основного інструменту зовнішньоекономічної політики – митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, реалізація якого безпосередньо пов'язана з характером торговельно-економічних і політичних міждержавних відносин.

Митно-тарифне регулювання — це метод державного регулювання зовнішньої торгівлі товарами, що здійснюється шляхом застосування ввізних та вивізних митних зборів. Отже, митно-тарифне регулювання виконує такі функції: регулятивну, охоронну, фіскальну. Завдяки виконанню цих функцій вирішуються такі основні завдання зовнішньоекономічної політики:

- вирівнювання умов конкуренції для імпортованих і вітчизняних товарів без створення переваг для тих чи інших;
- обмеження допуску на внутрішній ринок імпортованих товарів;
- поповнення дохідної частини державного бюджету.

Основним інструментом митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності є митні збори. Зведені ставки митних зборів називаються митним тарифом. Митний тариф – систематизований відповідно до закону комплекс ставок митних платежів, що застосовуються до товарів, що переміщуються через митний кордон.

Найбільшу роль у митно-тарифному регулюванні відіграють імпорتنі мита.

На величину ставки ввізного митного збору впливають такі елементи митно-тарифного регулювання, як код товару, країна походження та митна вартість. Залежно від країни походження товару розрізняють основну, максимальну та преференційну ставки ввізного митного збору. Основні ставки ввізних митних зборів застосовуються до товарів, що походять з держав, яким країна надає найбільш сприятливий режим у торговельних і політичних відносинах. Максимальні ставки ввізного митного збору встановлюються для товарів, що походять з держав, для яких не встановлено такий режим. Пільгові ставки митних зборів у визначеному розмірі від базової ставки застосовуються до товарів, що походять з країн, що розвиваються, – користувачів національної системи преференцій країни.

Однією з основних функцій митних органів є справляння митних платежів. Отже, з метою реалізації фіскальної функції митного збору митні органи здійснюють такі операції:

- контроль правильності визначення класифікаційного коду;
- контроль правильності визначення країни походження товарів;
- контроль митної вартості;
- контроль правильності нарахування та своєчасності сплати митних платежів.

У сучасних умовах митно-тарифне регулювання зовнішньої торгівлі відіграє надзвичайно важливу роль у торговельно-політичному механізмі, оскільки використовується для захисту економіки, виконання міжнародних зобов'язань, підтримки стабільності митного простору держави. Тому ефективна система митно-тарифного регулювання є головною умовою проведення

державою ефективною та цілісною митною політики, а також вирішення митними органами завдань забезпечення економічної безпеки держави.

У митному просторі України митно-тарифне регулювання здійснюється в рамках міжнародного митного законодавства з урахуванням законодавства України. Митне регулювання фактично полягає у формуванні порядку і правил регулювання митної справи на території України в рамках укладених міжнародних договорів і чинного законодавства. В Україні митне регулювання - це сукупність засобів і методів, спрямованих на забезпечення дотримання митно-тарифного регулювання, у тому числі встановлення заборон та обмежень на ввезення товарів на територію країни та вивезення товарів за її межі.

Митно-тарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності є одним із найважливіших методів управління економікою. Набрання чинності Законом України «Про митний тариф» від 04.06.2020 № 674-IX посилило важливість митно-тарифного регулювання та його елементів.

Нині митно-тарифне регулювання виступає не лише інструментом загальної економічної політики на національному рівні, а й об'єктом регулятивної діяльності економічних організацій, насамперед Світової організації торгівлі. Діяльність Світової організації торгівлі спрямована на створення єдиних принципів, методів, правил митно-тарифного регулювання з метою запобігання перешкодам для розвитку міжнародної зовнішньої торгівлі. Основою митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності є вирішення значущих завдань і прагнення досягти інтересів особи, суспільства та держави.

Система митно-тарифного регулювання включає застосування митних зборів та інших митних платежів, сплата яких є неодмінною умовою ввезення товарів на митну територію держави та вивезення з цієї території, тобто митно-тарифні заходи є на основі використання цінового фактора впливу на зовнішньоторговельний оборот. Основним принципом митно-тарифного регулювання є принцип встановлення митних зборів, що забороняє учасникам митно-тарифних відносин укладати будь-які угоди щодо розміру, підстав, умов сплати мита.

Митно-тарифне регулювання різних груп країн має свою специфіку, яка відображає об'єктивно існуючі відмінності національних інтересів. На відміну від низького рівня митного оподаткування в розвинених країнах, більшість країн, що розвиваються, застосовують середню ставку мита в межах 15-20%. Високий рівень митного оподаткування дозволяє диверсифікувати структуру економіки, створити власну галузь, а також значно поповнити дохідну частину бюджету. Приєднавшись до Світової організації торгівлі, багато країн, що розвиваються, встановили ставки мита на дуже високому рівні, але фактично застосовують нижчі ставки, зберігаючи при цьому можливість значного підвищення імпорتنих мит.

Митно-тарифне регулювання – важливий і трудомісткий процес, який включає декілька взаємопов'язаних операцій: визначення країни пропуску товарів; визначення митної вартості товарів; сплата митних платежів.

Основними завданнями митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні з метою забезпечення економічної безпеки на сьогодні є (рис. 2.1.):

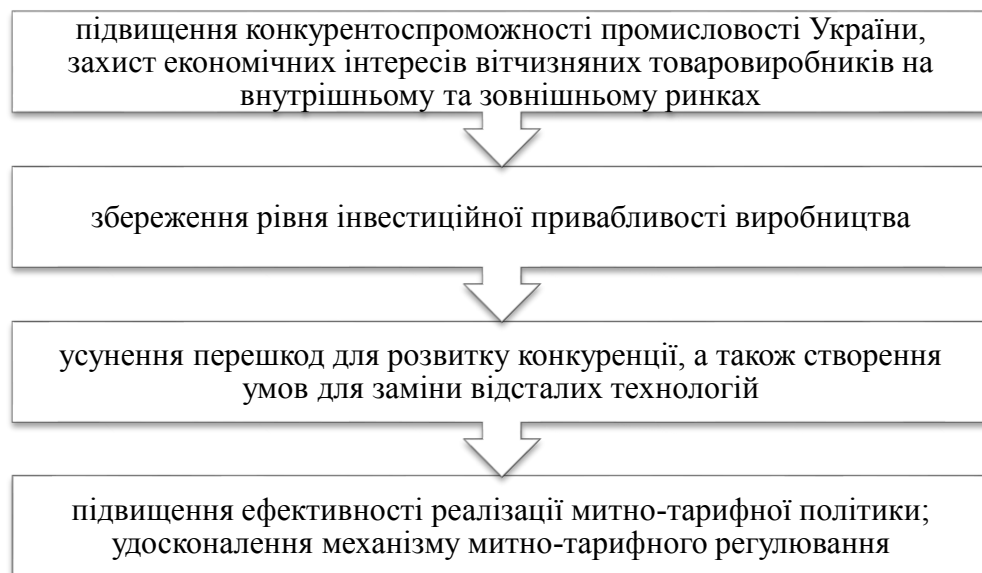

Рис. 2.1. Завдання митно-тарифного регулювання функціонування митного простору

Окрім спільного вирішення питань щодо зміни зовнішніх тарифних ставок, укладення торговельно-економічних угод, запровадження спільних засобів лібералізації та експортно-імпоротної політики, Європейський Союз у своїй діяльності спирається на Митний союз. Він передбачає уникнення будь-яких

митних зборів та інших бар'єрів у торговельній взаємодії держав-членів Європейського Союзу, а також проведення спільної зовнішньоторговельної політики від імені єдиного економічного агента.

Не так давно була створена зона вільної торгівлі Україна-ЄС. Вона передбачає полегшення доступу продукції вітчизняних виробників до ринку Європейського Союзу. Для цього стандарти якості українських товарів мають відповідати європейським стандартам і безперешкодно проходити експертизу безпечності продукції в лабораторіях Європейського Союзу. Перевагами створення такої зони є скасування близько 98% митних зборів, підвищення конкурентоспроможності українських товарів за рахунок виходу на новий рівень якості та здешевлення через скасування митних тарифів, можливість пошуку нових стратегічних партнерів, реформування вітчизняної законодавства до правових норм Європейського Союзу, використовуючи інструменти Європейського Союзу для розвитку малого та середнього бізнесу.

Європейський Союз є основним торговим партнером України (рис. 2.2.).

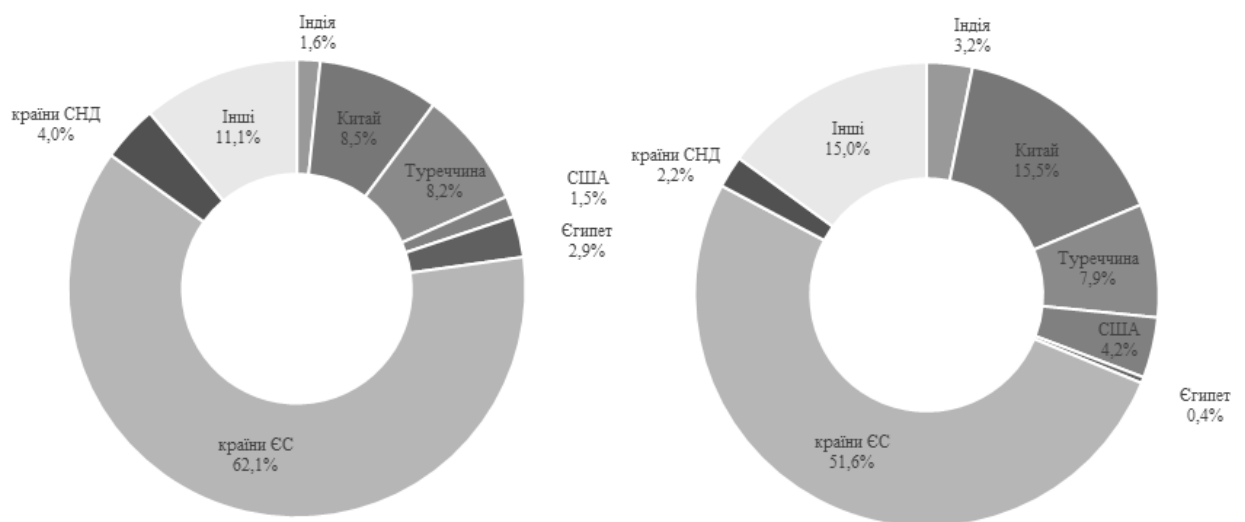

Рис. 2.2. Основні торговельні партнери України у 2023 р.

Обсяг зовнішньої торгівлі України станом на 2021 рік становить 48,7% від загального обсягу. Загальний обсяг торгівлі товарами та послугами з Європейського Союзу у 2022 році становить 57 562,7 млн доларів США. Найбільшими торговими партнерами України серед країн Європейського Союзу у 2023 році були Німеччина, Польща, Італія, Угорщина, Нідерланди, Франція та Литва (рис. 2.2.).

Нині конкурентоспроможність вітчизняних товарів і послуг стала комплексним показником, який визначає наше майбутнє. З метою підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників та захисту їх національних інтересів економіка у сфері митно-тарифного регулювання має бути спрямована на:

- посилення регулюючої функції та вдосконалення структури єдиного митного тарифу при збереженні фіскальної функції;
- створення можливостей для захисту економічних інтересів у зовнішній торгівлі шляхом поєднання інструментів митно-тарифного та нетарифного регулювання;
- забезпечення підтримки експорту шляхом використання тарифно-економічних інструментів, а також пошуку нових методів просування вітчизняних товарів на зовнішні ринки.

Останнім часом в Україні спостерігаються значні зміни у сфері митної справи. Це пов'язано з рядом проблем у системі митно-тарифного регулювання. Основні з них:

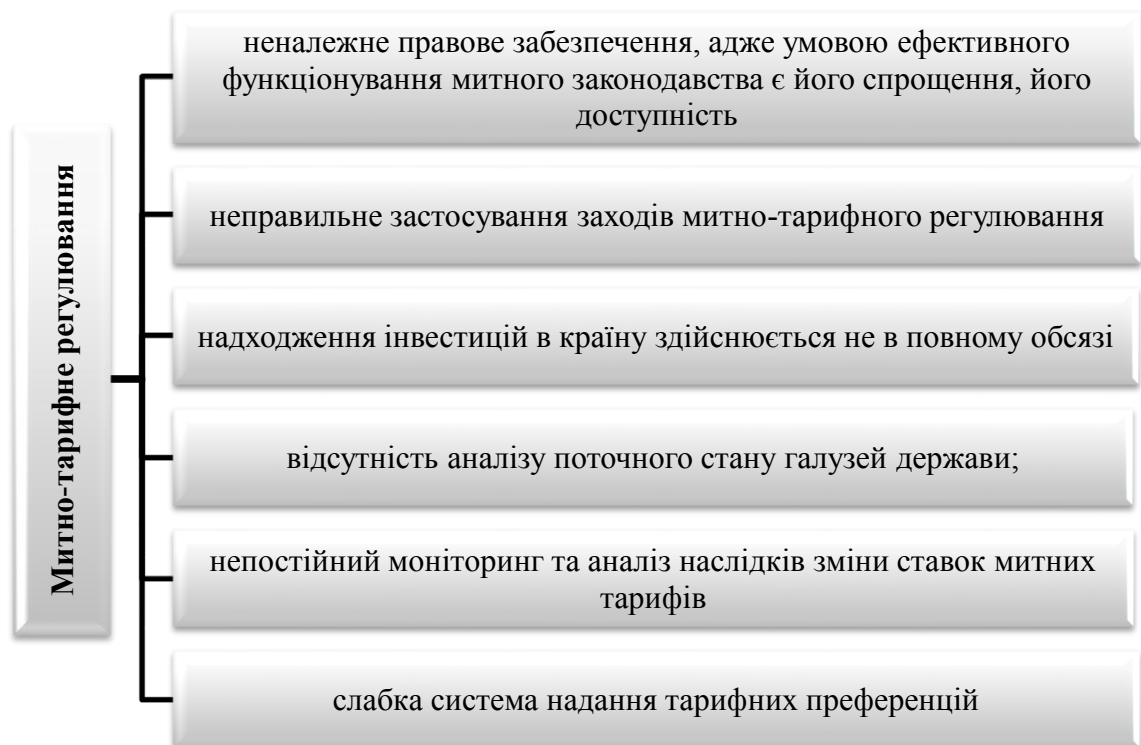

Рис. 2.3. Проблеми системи митно-тарифного регулювання в Україні

Величезною проблемою митної системи України є значне відставання можливостей митного контролю від потреб пропускну здатності. Збільшення обсягів вантажопотоку дозволило виявити проблему значних витрат часу під час митного огляду та подальшого документального оформлення. Про недоліки існуючої в Україні митної системи свідчать такі факти: випадки незаконного переміщення продукції, розрахунки за експортно-імпортними операціями за допомогою офшорних зон, штучне заниження митних платежів при імпорті товарів, незаконне продаж результатів інтелектуальної праці у вигляді запатентованих пристроїв.

Іншою сферою, яка потребує особливих і невідкладних змін, є застаріла структура державного апарату, яка вже не в змозі ефективно вирішувати різноманітні питання митної політики. Спроба реформувати цю інстанцію відбулася у 2012 році шляхом утворення Міністерства доходів і зборів України з окремих на той час податкової та митної служб. Проте у 2014 році на їх базі було створено Державну фіскальну службу України, у структурі якої є Департамент податкового та митного аудиту, що регулює митні питання.

Крім імплементації принципів Європейського Союзу та Світової організації торгівлі, слід розробити стратегію захисту важливих секторів економіки. Для цього необхідно здійснити такі дії: створити єдину систему контролю за експортно-імпортними та транзитними операціями, розробити стандарт перевірки товарів, запровадити автоматизований аналіз митного огляду, надати суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності доступ до електронне оформлення документів для здійснення митних операцій, створити платформу для подання електронних митних декларацій та можливість її використання в митних процедурах.

При вирішенні завдань удосконалення адміністративного механізму митно-тарифного регулювання необхідно враховувати:

- розвиток економіки на основі галузевих програм і стратегій модернізації, а також підвищення конкурентоспроможності;
- співвідношення інтересів розвитку вітчизняних виробництв з інтересами аналогічних виробництв інших учасників міжнародних договорів та організацій;

– зниження ввізних митних зборів на імпорту з метою підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції.

Що стосується вдосконалення додаткових засобів митно-тарифного регулювання, то необхідно звернути увагу на такі фактори:

- активізація використання спеціальних інструментів регулювання імпорту;
- удосконалення системи тарифних преференцій та системи митних пільг;
- удосконалення правил визначення країни походження товарів.

Якісні зміни умов реалізації митно-тарифного регулювання зумовлюють необхідність прийняття інституційних, організаційних та процедурних управлінських рішень.

По-перше, необхідно забезпечити дієвість та дієвість механізму функціонування наднаціональних органів, що повною мірою відповідає викликам, що постають як перед країнами-партнерами в цілому, так і перед кожною з них окремо. Це потребує запровадження відповідних правил, процедур і норм, які ефективно координують позиції сторін у рамках укладених контрактів.

По-друге, необхідно розробити та запровадити економічно ефективні механізми просування позиції України, зміцнити міцну основу запропонованих українською стороною рішень, спрогнозувати їх соціально-економічні, торговельні та політичні наслідки. Необхідно, щоб роль України в міжнародних торгових організаціях була підкріплена конкретними результатами щодо відповідності економічним, торговим і політичним інтересам української сторони.

По-третє, нові виклики української економіки зумовлюють необхідність більш тісної інтеграції системи митно-тарифного регулювання з процесами диверсифікації, забезпечення економічної безпеки та впровадження інновацій у вітчизняний виробничий комплекс. Це потребує, крім посилення структурної та стимулюючої функцій митно-тарифної політики, її координації та тісного узгодження з пріоритетами промислової політики.

Конкретні пропозиції щодо вдосконалення митно-тарифного регулювання, яке виконує переважно фіскальні функції, а митний тариф виступає додатковим податком, такі:

1. Підпорядкувати структуру та ставки митного тарифу цілям і завданням розробленої Стратегії соціально-економічного розвитку країни до 2030 року та сформованої на її основі національної промислової політики. По-перше, мова йде про більш ґрунтовне врахування стану та специфіки окремих галузей і галузей, щодо яких митно-тарифне регулювання різною мірою може виконувати протекціоністські або фіскальні функції. Становище конкретних галузей і виробництв на внутрішньому ринку країни визначається в основному рівнем їх конкурентоспроможності.

2. Послідовніше впроваджувати принцип ескалації митного тарифу, зниження рівня оподаткування імпортованих матеріалів, комплектуючих і комплектуючих, які використовуються для виробництва готової продукції, а також активніше застосовувати спеціальні митні режими.

3. Зосередитися на використанні імпортованого митного тарифу як інструменту розумного захисту вразливих до імпорту сегментів внутрішнього ринку, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників, у тому числі надання митному тарифу більшої гнучкості та адресності.

4. Регулювати існуючі системи тарифних преференцій і тарифних пільг з метою підвищення ефективності регулюючої функції митного тарифу, включаючи перегляд існуючих преференцій на користь країн, що розвиваються, співвіднесення кола одержувачів преференцій та їх розміру з рівнем митного тарифу. економічний розвиток цих держав.

5. Підвищити якість митного адміністрування, насамперед, шляхом здійснення більш повного митного контролю імпортованих товарів, спрощення технології митного оформлення, здійснення процедур пропуску товарів через кордон відповідно до єдиних міжнародних стандартів. Надзвичайно важливим моментом є прискорення переходу на електронне декларування та електронний документообіг під час митного оформлення, що дозволить здешевити цей процес та скоротити час проходження товарів.

Успішне застосування змістовних інституційних, організаційних та процедурних управлінських заходів щодо вдосконалення митно-тарифного регулювання підвищить привабливість вітчизняного бізнес-середовища, конкурентоспроможність вітчизняного виробника; також стане поштовхом для розвитку високотехнологічної продукції, формування цілісних міждержавних виробничих комплексів у межах єдиної митної території.

2.2. Митні процедури в системі зовнішньоекономічної діяльності та їх вплив на процес євроінтеграції митного простору України

Історію різноманітності правил митного оформлення товарів, що призвело до застосування до товарів різного режиму через заявлену мету їх переміщення через митний кордон, можна простежити з початку 19 століття. Це сталося через трансформацію поглядів на мито, яке почали розглядати не як плату за перевезення товарів, як це було прийнято в Європі багато століть тому, а як податок на споживання. Зрештою переміщення товарів через митні кордони для цілей, відмінних від споживання чи торгівлі, стає основою для застосування звільнень від митних зборів та інших непрямих податків. Це, у свою чергу, призвело до створення окремих процедур митного оформлення для таких випадків, які мали гарантувати виконання умов надання звільнень від оподаткування. Термінологія, яка застосовується до такого набору правил, відрізняється від штату до штату. Найпоширенішими термінами є «митні режими» та «митні процедури».

Наприклад, процедура митного складування була введена в Англії в 1803 році для таких товарів, як чай, тютюн, кава, вино та спиртні напої. У французькому митному законодавстві цей тип процедури було встановлено в 1832 р. Сучасна концепція транзиту почала формуватися в той же період, який спочатку стосувався транзитних мит, які становили частку звичайних імпорتنих мит.

Митні процедури тісно пов'язані з митним законодавством. Митні закони – це закони та зобов'язання, які покладаються на тих, хто експортує товари з території Європейського Союзу. Митне законодавство також регулює повноваження та обов'язки митних органів. Чинним керівним документом митного права є Митний кодекс ЄС (МКС), який набув чинності 30.10.2013 і замінив Митний кодекс Співтовариства, який діяв раніше. Крім того, низка регламентів з питань обігу товарів на міжнародній арені діють також конвенції та міжнародні угоди, укладені між країнами для полегшення обміну товарами.

Враховуючи зазначене, можна виділити дві основні функції сучасної системи митних процедур:

- а) формування системи звільнень від оподаткування та застосування нетарифних заходів щодо умов специфічного використання товарів;
- б) регулювання діяльності митних органів, а також дій відповідних недержавних суб'єктів щодо виконання митних та (в окремих випадках) інших прикордонних формальностей.

Останнє є дуже важливим для загального стану управління кордонами в конкретній країні, оскільки митні процедури визначають режим, який застосовується до відповідних товарів, а також до всіх недержавних суб'єктів, залучених до зовнішньоторговельних операцій. Отже, можна стверджувати, що підхід до ролі та місця митних процедур у митному законодавстві може відображати загальну модель державного управління, прийняту для управління кордоном. Відповідно до цього погляди на трансформацію публічного сектору від «старого публічного менеджменту» до «нової державної служби» можуть бути використані для розуміння відмінностей між поняттями «митні режими» та «митні процедури». Крім того, сучасна держава пов'язана з широким спектром міжнародних (Всесвітня митна організація) та регіональних (регіональні асоціації вільної торгівлі) стандартів у питаннях застосування митних процедур, що порушує питання впливу таких стандартів на національні адміністративні процедури. , яка підпорядкована теоріям транснаціонального та глобального адміністративного права. Крім того, у випадку європейських країн це доповнюється питанням європеїзації відповідного законодавства.

Ідея адміністративного походження митних режимів зміщує акцент на пошук спільних рис між адміністративним і митним режимами, таких як його зміст, структура та порядок застосування.

Проте концепція спільності адміністративного та митного режимів має суттєвий недолік: погляди української (фактично – пострадянської) юридичної науки на природу правових режимів в адміністративному праві. З огляду на ці погляди головне призначення адміністративно-правових режимів лежить у функції держави щодо захисту громадської безпеки та реагування на можливі або нові загрози безпеці, таким чином «жорном соціальної функції адміністративно-правових режимів є наявність елементів адміністративного примусу», обмеження та заборони, що обмежують права людини». Фактично адміністративно-правові режими є певним винятком із загального порядку функціонування органів державної влади і складаються з особливих «режимних» правил поведінки.

Водночас система митних режимів створює звичайний порядок переміщення товарів через митний кордон, оскільки, по суті, не передбачено іншого порядку, крім поміщення товарів у певний митний режим. Крім того, чинний Митний кодекс України 2012 року (МКУ) дає чітку відповідь на питання функції митних режимів, які згідно з ч. 1 ст. 70 ГКУ є «застосування законодавства України з питань державної митної справи».

Щоб зрозуміти основні елементи конструкції митної процедури, слід розрізнити три її ключові елементи, які використовуються у вищезазначеному визначенні Всесвітньої митної організації (WCO) «режим, що застосовується митницею до товарів, які підлягають митному контролю»:

- 1) певні дії митної адміністрації щодо застосування права – «порядок, що застосовується митницею»;
- 2) «товар» як окремий об'єкт застосування такого режиму;
- 3) специфічний статус товарів як «об'єктів митного контролю».

Таким чином, митна процедура є різновидом процесу прийняття рішень, коли митна адміністрація на вимогу суб'єкта процедури приймає рішення про випуск або відмову у випуску відповідних товарів, що також може призвести до

зміни митного статусу товарів. Саму процедуру можна описати як набір формальностей, які необхідно виконати в ході такого робочого процесу прийняття рішень. Відповідні «товари, про які йдеться» є об'єктом рішення, яке має бути прийняте митними органами. Нарешті, термін «підлягає митному контролю» визначає часові рамки здійснення конкретної митної процедури, тому такі процедури можуть застосовуватися лише в межах тривалості митного контролю.

Крім того, розгляд поняття митної процедури як сукупності правил для вирішення окремих випадків у типових митних ситуаціях дає змогу виділити кілька характерних ознак митної процедури (рис. 2.4):

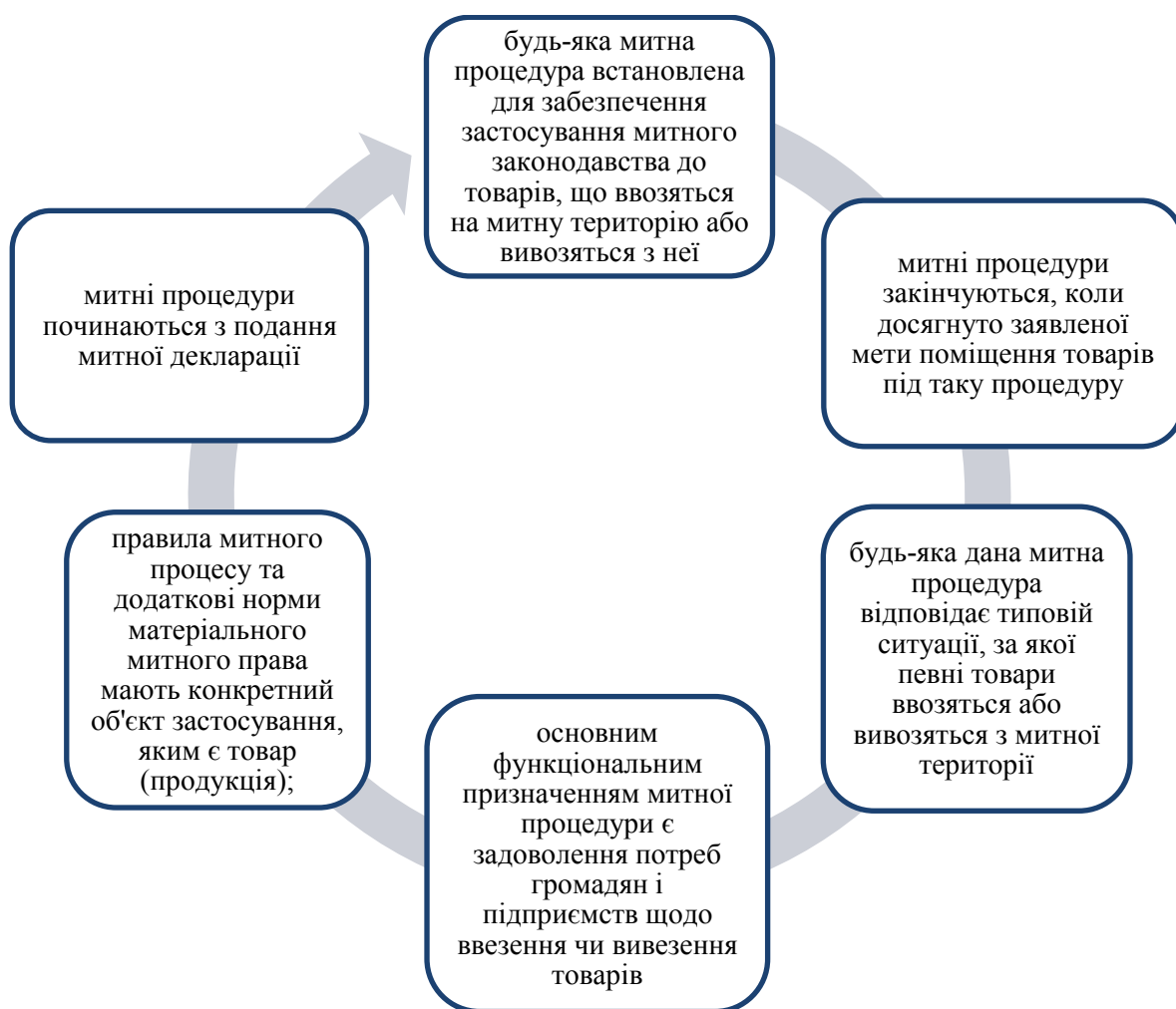

Рис. 2.4. Характерні ознаки митної процедури

Положення, які містяться в митних процедурах, утворюють кілька блоків норм, що фокусуються на різних аспектах застосування цих процедур. На нашу думку, аналізуючи визначення п. 25 ст. 4 ГКУ та норми розділу 5 ГКУ можна

виділити шість блоків таких норм, які утворюють регулятивний простір будь-якої митної процедури:

- 1) умови поміщення товарів у митний режим;
- 2) процедурні правила виконання митних формальностей;
- 3) правила застосування тарифних заходів;
- 4) правила застосування заходів нетарифного регулювання;
- 5) митний статус товарів після випуску;
- 6) обмеження використання товарів після випуску.

На основі ст. 186 ККУ зміст митних формальностей у кожному конкретному випадку, окрім самої обраної митної процедури, залежить від:

- засоби транспорту (якими можуть бути повітряний, водний, автомобільний, залізничний транспорт, трубопроводи та лінії електропостачання);

- шляхи перевезення (які визначаються видами договору з перевізником і включають вантажні відправлення; супроводжуваний багаж; несупроводжуваний багаж; ручну поклажу; міжнародні поштові відправлення; міжнародні експрес-відправлення).

З процесуальної точки зору митна процедура включає послідовність процедур, а саме: подання декларації на товари; сплата митних платежів; здійснення заходів митного контролю; проведення заходів офіційного та державного контролю; завершення митного оформлення тощо.

Класифікація митних процедур у законодавстві України, яка згідно зі ст. 70 ЦКУ включає: імпорт (випуск у вільний обіг); реімпорт; вивіз (останній відпуск); реекспорт; транзит; тимчасове ввезення; тимчасове вивезення; митне складування; вільна митна зона; безмитна торгівля; внутрішньої обробки; зовнішня переробка; знищення або ліквідація; залишеність на користь держави. Однак, відповідно до Додатку XV до Розділу 5 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС щодо наближення митного законодавства, відповідні статті Модернізованого Митного кодексу Співтовариства 2008 (МКС), які регулюють митні процедури, перераховані як правила, що вимагають наближення українського законодавства до вимог європейського співтовариства.

Крім того, відповідні положення Угоди про асоціацію базуються на відкинутому МКС 2008, який значно відрізняється від поточного чинного Митного кодексу Союзу 2013. Здається, це також є проблемою, оскільки порівняно з попереднім МКС 2008, система митних процедур, яка надається в поточному МКС 2013, базується на набагато більш просунутій логіці щодо питань звільнення від податків та виконання сервісних функцій митних органів.

Чинне митне законодавство Європейського Союзу виділяє кілька видів митних процедур. Поділ митних процедур наведено на рис.2.5.

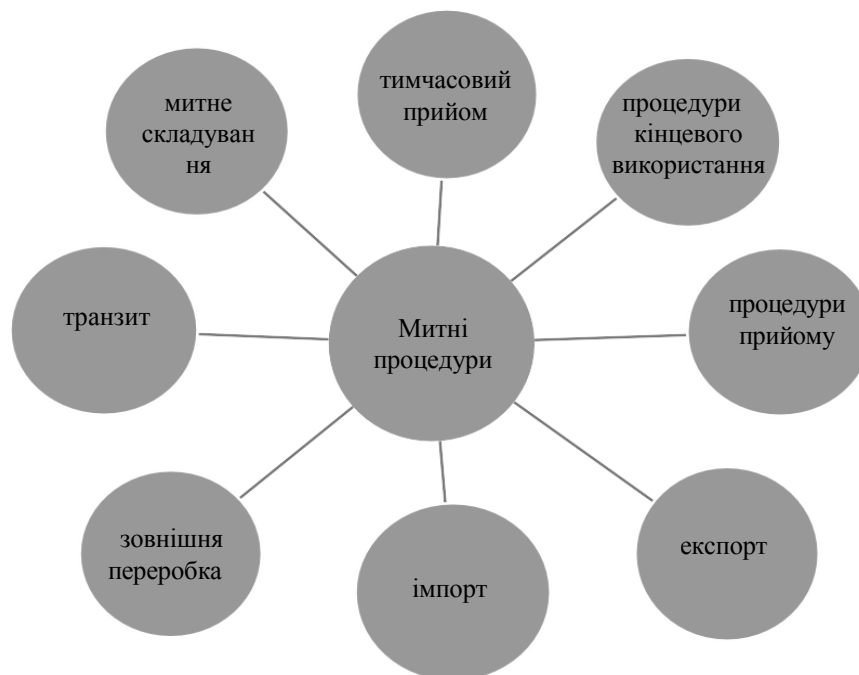

Рис. 2.5. Поділ митних процедур

Основи класифікації, а також структура відповідних розділів МКС розроблені з точки зору недержавних суб'єктів. Наприклад, розподіл процедур залежить від того, прибувають чи залишають товари митну територію, а також від наявності звільнень від сплати митних зборів за умов конкретних обмежень щодо використання товарів. Таким чином, МКС надає не простий перелік процедур, а скоріше вказівку, згідно з якою правила відповідають цілям зовнішньоторговельних операцій.

Основи класифікації, а також структура відповідних розділів МКС розроблені з точки зору недержавних суб'єктів. Наприклад, розподіл процедур залежить від того, прибувають чи залишають товари митну територію, а також від наявності звільнень від сплати митних зборів за умов конкретних обмежень щодо використання товарів. Таким чином, МКС надає не простий перелік

процедур, а радше керівний принцип, у якому правила сліднують цілям зовнішньоторговельних операцій.

Відповідно до класифікації ст. 5 (16) МКС існує лише три види митних процедур: випуск для вільного обігу, спеціальні процедури та експорт. В основному така класифікація найбільш точно відображає функціональне призначення митних процедур – застосування тарифних і нетарифних бар'єрів. Відповідно, є дві процедури, в яких повною мірою застосовуються тарифні та нетарифні обмеження – «імпорт» та «експорт», а також «спеціальні процедури», які передбачають звільнення від митних зборів та інших заходів торговельної політики за певних умов.

У переліку варто виділити процедуру кінцевого використання, наразі, незважаючи на загальну кількість чотирнадцяти митних процедур, українське законодавство не передбачає жодної аналогії. Відповідно до ст. 254 (1) МКС «за процедурою кінцевого використання товари можуть бути випущені у вільний обіг із звільненням від сплати мита або за зниженою ставкою мита з огляду на їх специфічне використання». Таким чином, МКС розглядає всі випадки застосування податкових преференцій за визначеним цільовим використанням як окрему митну процедуру. Законодавство України розглядає такі випадки як податкові пільги (ст. 282 МКУ) або як спеціальне оподаткування окремих товарів (ст. 287 МКУ), які застосовуються в рамках звичайної процедури імпорту.

Підхід ЄС до цього питання виглядає цілком логічним, тому що товари, щодо яких застосовуються податкові пільги, не можна розглядати як випущені у вільний обіг у повному обсязі, оскільки, з одного боку, суб'єкт процедури має виконувати умови для надання зазначених податкових пільг, з іншого боку, митні органи повинні контролювати цю відповідність.

Таким чином, у рамках процедури кінцевого використання, МКС прямо надає повноваження митних адміністрацій встановлювати умови для попереднього дозволу, «за яким товари вважаються використаними для цілей, встановлених для застосування звільнення від мита або знижених ставки мита» (ст. 254 (2) МКС, а для перевірки дотримання таких умов «з метою уникнення зловживань митний нагляд триває протягом періоду, що не перевищує двох років

після дати їх першого використання для цілей, встановлених для застосування звільнення від оподаткування митом або зниженої ставки мита» (ст. 354 (3) МКС).

Нарешті, МКС не визначає митну процедуру, яка може бути схожою на українську процедуру безмитної торгівлі. При цьому магазини безмитної торгівлі розглядаються як специфічний спосіб застосування режиму митного складу, при якому дозволяється роздрібний продаж товарів, поміщених у такий режим. Такий підхід широко використовується в сучасній практиці митного регулювання. Наприклад, таким же чином це застосовується в законодавстві США, яке класифікує магазини безмитної торгівлі як «склади класу» (п. 19.35 Кодексу США).

Сучасна українська система митних процедур базується на поєднанні старої пострадянської традиції адміністративного права та сучасних міжнародно-правових стандартів митних процедур, які виникли в рамках Всесвітньої митної організації. Традиційна «адміністративна» частина намагається розглядати відповідні норми як специфічні типи адміністративно-правових режимів, що є більш орієнтованим на державу підходом, спрямованим на встановлення додаткових обмежень на міжнародну торгівлю товарами. Таким чином, це навряд чи сумісне з міжнародними тенденціями сприяння торгівлі.

Навпаки, міжнародні стандарти у цій галузі сприяють процесуальному підходу, коли митні процедури розглядаються як правила процедури застосування матеріального митного права. Останній підхід скоріше орієнтований на задоволення потреб і захист прав і законних інтересів недержавних суб'єктів міжнародної торгівлі.

Таким чином, перехід від «режимних» поглядів до «процедурних» може сприяти впровадженню заходів зі сприяння торгівлі через зобов'язання в рамках Кіотської конвенції СОТ та Угоди СОТ про спрощення торгівлі.

2.3. Оцінка ефективності діяльності митниці в умовах інституційних змін, COVID та воєнного стану в Україні

Державна митна служба в Україні пройшла тривалий шлях інституційного розвитку. Оцінка ефективності роботи митних органів розвивалася разом із їх становленням, перетворенням та реформуванням. Після проголошення Незалежності України було утворено Державний митний комітет України (11.12.1991–29.11.1996) та Державну митну службу України (29.11.1996–24.12.2012). Пізніше митна служба була об'єднана з податковою в Міністерство доходів і зборів України (24.12.2012–21.05.2014) та Державну фіскальну службу України (21.05.2014–18.12.2018 та 01.01.2022). Державну митну службу України в нинішньому вигляді утворено разом з Державною податковою службою України постановою Кабінету Міністрів України «Про утворення Державної податкової служби України та Державної митної служби України» від 18.12.2018 № 1200 шляхом реорганізації Державної фіскальної служби України шляхом поділу.

Державна митна служба України, після певної затримки, почала функціонувати з 08.12.2019 після прийняття розпорядження Кабінету Міністрів України «Питання Державної митної служби» від 04.12.2019 № 1217-р. Паралельно, дещо раніше, аналогічним розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 № 682-р запрацювала Державна податкова служба України.

Еволюція оцінки ефективності діяльності митних органів пройшла три етапи розвитку. На першому етапі орієнтиром для формування переліку показників діяльності головних розпорядників бюджетних коштів, у тому числі Державної митної служби України, був наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Примірного переліку результативних показників бюджетних програм» від 14.01.2011 № 15. Невдовзі Наказ втратив чинність згідно з наказом Міністерства фінансів України від 05.08.2015 № 699. Оцінка митниці тоді органи влади передбачили показники, які частково використовуються досі.

На другому етапі еволюції оцінки ефективності митних органів у вересні 2016 року визначальною подією стало окреме доручення Міністра фінансів

України Голові Державної фіскальної служби України, до складу якої на той час входили митні органи. 27 вересня 2016 року Міністр фінансів затвердив та направив лист Голові Державної фіскальної служби (ДФС) ключові показники ефективності (КРІ) реформування ДФС. КРІ розроблені Мінфіном у співпраці з громадськими експертами Реанімаційного пакету реформ у партнерстві з НДІ фіскальної політики та Інститутом податкових реформ за участю експертів Національного інституту стратегічних досліджень [1–2]. КРІ включали групи показників для податкового блоку, показники для податкового та митного блоків разом, показники для митного блоку. Так, спеціально для митних органів було створено три окремих КРІ.

Оцінка сучасного третього етапу еволюції ефективності митних органів викладена в Розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про затвердження Концептуальних напрямів реформування системи органів, що реалізують державну податкову і митну політику» від 27.12.2018 № 1101-р. Пізніше вони були деталізовані у спільній податковій і митній постанові Кабінету Міністрів України «Деякі питання реалізації концептуальних напрямів реформування системи органів, що реалізують державну податкову і митну політику» від 05.07.2019 № 542 та згодом видані в окремій митній постанові Кабінету Міністрів України «Деякі питання реалізації концептуальних напрямів реформування системи органів, що реалізують державну митну політику» від 13.05.2020 № 569-р. Показники оцінки діяльності визначені за двома напрямками – розвиток персоналу та реформування. За напрямом «Розвиток персоналу, реформи забезпечення доброчесності та антикорупційні заходи» передбачається провести аналіз та перегляд завдань, ключових показників ефективності, ефективності та якості службової діяльності державних службовців Держмитслужби, які займають посади державної служби категорій «Б» і «С», з урахуванням, зокрема, основних показників ефективності, встановлених Мінфіном для митних органів, та планів розвитку організації та запровадження системи для контролю за їх виконанням (п. 17). За напрямком «Прозорість та контрольованість реформи» передбачено оперативний моніторинг реалізації заходів щодо впровадження реформи Держмитслужби за ключовими

показниками ефективності, визначеними Мінфіном; оприлюднення звітів про виконання ключових показників ефективності на офіційному веб-порталі (п. 29). Крім того, надається своєчасна, доступна та повна інформація про законодавство та процедури, стратегічні цілі митних органів та звіти про ключові показники ефективності (п. 32).

Оцінка ефективності державної влади є важливим процесом реалізації державної політики. Важливим для розуміння й контролю функціонування митного простору є оцінка ефективності діяльності митних органів, як його ключового елементу. Головні показники ефективності (KPI) митних органів на рівні широкопрофільних експертів з оцінки [3] та вузькопрофільних Всесвітньої митної організації [4–6] найчастіше пов'язують із п'ятьма основними функціями митниці (в алфавітному порядку): (1) Охорона кордону; (2) відповідність та управління ризиками; (3) збір доходів; (4) Соціальний захист, імміграція та подорожі; (5) Спрощення процедур торгівлі. Вітчизняні українські вчені також пропонують аналізувати ефективність митного органу з позиції менеджменту за чотирма підходами: ефективність як співвідношення результатів діяльності та витрат; ефективність як ступінь досягнення відповідної мети (результативність); ефективність як ступінь відповідності стандарту; ефективність як ступінь задоволеності учасників процесу [7]. Не менш важливою, на нашу думку, є ефективність системи управління ризиками.

З боку вітчизняного українського бізнесу як учасника процесу митного оформлення оцінки ефективності оперативних митних органів узагальнено в аналітичних звітах Інституту економічних досліджень та політичних консультацій в рамках проектів «Діалог про сприяння торгівлі» та «Підтримка Громадської ініціативи «За чесну та прозору митницю». Протягом 2016–2021 років було опубліковано шість аналітичних звітів за результатами шести хвиль опитувань українських експортерів та імпортерів «Спрощення торгових процедур в Україні: оцінки та очікування бізнесу» [8].

Після початку повномасштабної війни звіти від травня 2022 року трансформувалися у щомісячне опитування підприємств «Український бізнес під час війни». Індикативним інструментом оцінки ефективності митних органів

також був Митний індекс за результатами опитування митних експертів Європейської Бізнес Асоціації [9]. Таким чином, оцінка ефективності діяльності митних органів потребує комплексного та системного підходу.

Після численних спроб оцінити ефективність діяльності органів державної влади, зокрема митниці, найбільш постійним, стійким і надійним інструментом є застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі. Метод було запроваджено в Україні разом із прийняттям Бюджетного кодексу України у червні 2001 року, удосконалено з оновленням Бюджетного кодексу України у липні 2010 року та набуло подальшого розвитку шляхом внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо запровадження середньострокове бюджетне планування Законом України від 06.12.2018 № 2646-VIII (з вимушеною перервою на час воєнного стану). Нині програмно-цільовий метод у бюджетному процесі — це спосіб управління бюджетними коштами для досягнення конкретних результатів за рахунок бюджетних коштів із застосуванням оцінки ефективності використання бюджетних коштів на всіх стадіях бюджетного процесу.

Відповідно до статті 20 Бюджетного кодексу України спецскладовими програмно-цільового методу в бюджетному процесі є бюджетні програми, відповідальні виконавці бюджетних програм, паспорти бюджетних програм, результативні показники бюджетних програм.

Результативні показники бюджетної програми використовуються для оцінки ефективності бюджетної програми щодо використання бюджетних коштів і включають кількісні та якісні показники, що визначають результат виконання бюджетної програми, характеризують хід її виконання, ступеня досягнення цілей державної політики у відповідній сфері діяльності, формування та/або реалізація яких головним розпорядником бюджетних коштів забезпечує досягнення мети бюджетної програми, виконання завдань бюджетної програми, та висвітлює обсяг і якість надання державних послуг.

Перелік результативних показників за кожною бюджетною програмою розробляється головними розпорядниками бюджетних коштів відповідно до нормативно-правового акта Міністерства фінансів України.

Результативні показники бюджетної програми мають бути підтверджені даними офіційної державної статистичної, фінансової та іншої звітності, бухгалтерського, статистичного та внутрішньогосподарського (управлінського) обліку.

Результативні показники бюджетних програм поділяються на чотири групи: вартісні показники, результативні показники, показники ефективності та показники якості. Розглянемо їх стисло характеристику за основною бюджетною програмою Держмитслужби України КПКЕС 3506010 «Керівництво та управління у сфері митної політики».

Вартісні результативні показники традиційно визначають обсяг і структуру ресурсів, що забезпечують виконання бюджетної програми, характеризують структуру витрат бюджетної програми та можуть включати чисельність працівників бюджетної установи, у тому числі залучених до надання державних послуг, , кількість осіб, які мають право на отримання державних послуг, розмір платежів, встановлений нормативно-правовими актами, кількість обладнання, площа будівель тощо, які потребують утримання (ремонту, реконструкції, реставрації), загальний обсяг робіт, які повинні бути виконані в поточному та наступних роках (загальна потреба), загальна вартість інвестиційних проектів (об'єктів будівництва).

Відповідно до основної бюджетної програми Державної митної служби України СРСЕС 3506010 «Керівництво та управління у сфері митної політики» кошторисні показники включають декілька позицій. Їх склад змінювався в різні роки. Серед них традиційними є два основні показники – чисельність штатних одиниць та кількість органів Держмитслужби. При встановленій граничній чисельності працівників Держмитслужби (11 308 осіб), у тому числі апарату (571 особа) та територіальних органів (10 737 осіб), фактична чисельність була меншою. З 01.07.2021 Державна митна служба розпочала роботу у форматі єдиної юридичної особи. Кількість органів Держмитслужби становить 29 одиниць.

План заходів щодо облаштування першочергових пунктів пропуску для 2021–2023 затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від

24.03.2021 № 246-р. Початок 24 лютого 2022 року повномасштабної війни РФ проти України докорінно змінив плани домовленостей. Разом із закриттям державного кордону на сході, півдні та півночі України, закриттям повітряного та морського простору (за винятком «зернового коридору» для Чорноморської зернової ініціативи ООН з 01.08.2022), закрито митні пункти пропуску. відповідно. Облаштування пунктів пропуску на українсько-російській та українсько-білоруській ділянках державного кордону вже давно втратило свою актуальність.

У паспорті бюджетної програми СРСЕС 3506010 на 2022 рік серед показників також була внесена кількість легкових автомобілів у Держмитслужбі, яка, на нашу думку, є зайвою серед результативних показників.

Поряд з групою вартісних показників є дві групи: показники продуктивності та ефективності.

Результативні показники традиційно характеризують результати діяльності головного розпорядника за відповідний бюджетний період у межах бюджетної програми, можуть відображати обсяг виробленої продукції, наданих комунальних послуг або виконаних робіт, кількість осіб, яким надано державні послуги.

Відповідно до основної бюджетної програми Державної митної служби України СРСЕС 3506010 «Керівництво та управління у сфері митної політики» результативні показники включають кілька позицій. Серед них традиційними є три основні показники. Перший товарний показник – це обсяг податкових митних надходжень до дохідної частини Державного бюджету України, який контролює Державна митна служба. Розмір щорічно визначається Законом України «Про Державний бюджет України» на відповідний рік. Наступні другий і третій показники продуктивності – це кількість заповнених митних декларацій та кількість транспортних засобів, пропущених через митний кордон. Джерелом даних для двох зазначених показників є Єдина автоматизована інформаційна система Держмитслужби. Динаміка трьох основних показників продуктивності представлена нижче в таблиці 2.1.

**Динаміка окремих результативних показників ефективності роботи
Держмитслужби України у 2020–2022 рр.**

Показник	Рік	План	Факт	Абсолютне відхилення	Відносне відхилення, %
Обсяг податкових митних надходжень до дохідної частини Державного бюджету України, що контролюється Держмитслужбою, у 2020–2022 рр. мільйонів гривень	2020 ГФ	325 471,0	296 959,2	-28 511,8	-8,8
	2020 ДФ	57 292,0	61 657,4	+4 365,4	+7,6
	2020 загал.	382 763,0	358 616,7	-24 146,4	-6,3
	2021 ГФ	357 353,0	409 319,1	+51 966,1	+14,5
	2021 ДФ	56 510,2	75 557,9	+19 047,7	+33,7
	2021 загал.	413 863,2	484 877,0	+71 013,8	+17,2
	2022 ГФ	433 958,2	275 482,3	-158 475,9	-36,5
	2022 SF	70 979,6	25 319,7	-45 659,9	-64,3
	2022 загал.	504 937,8	300 801,9	-204 135,8	-40,4
Кількість заповнених митних декларацій, од	2020	4 850,0	4 464,6	-385,4	-7,9
	2021	4 900,0	5 159,3	+259,3	+5,3
	2022	5 856,6	3 534,3	-2 322,3	-39,7
Кількість заповнених митних декларацій, од	2020	18 500,0	8 932,7	-9 567,3	-51,7
	2021	9 500,0	10 648,5	+1 148,5	+12,1
	2022	12 390,0	9 461,7	-2 928,3	-23,6

Як повідомляє Держмитслужба, у 2020 р. невиконання планових показників щодо обсягів податкових митних надходжень до дохідної частини державного бюджету, які контролюються Держмитслужбою України, із загального фонду державного бюджету (за -8,8%) пояснюється:

- невідповідністю прогнозного показника та динаміки імпорту прогнозу;
- зменшення обсягів імпорту природного газу НАК «Нафтогаз України»;
- заборона та обмеження Урядом Російської Федерації експорту окремих товарів в Україну та запровадження Урядом України дзеркальних заходів щодо деяких товарів походженням з Російської Федерації;
- заборона ввезення в Україну мінеральних добрив, цементу, товарів легкої промисловості та металопродукції;
- тарифні преференції щодо сплати ввізного мита у торгівлі з ЄС відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС;
- шляхом встановлення додаткових пільг зі сплати митних платежів за товари, необхідні для подолання коронавірусної хвороби (COVID-19);
- надання розстрочення сплати ПДВ при імпорті обладнання.

Перевиконання планових показників по спеціальному фонду (+7,6%) пояснюється збільшенням обсягів оформлення пального та транспортних засобів.

У 2022 році початок повномасштабної війни Російської Федерації проти України з 24 лютого 2022 року негативно вплинув на надходження митних платежів до державного бюджету України. Основною причиною стало скорочення обсягів імпорту через економічну кризу, надання низки нових податкових пільг для підтримки громадян і бізнесу, постраждалих та Збройних Сил України (рис. 2.6.).

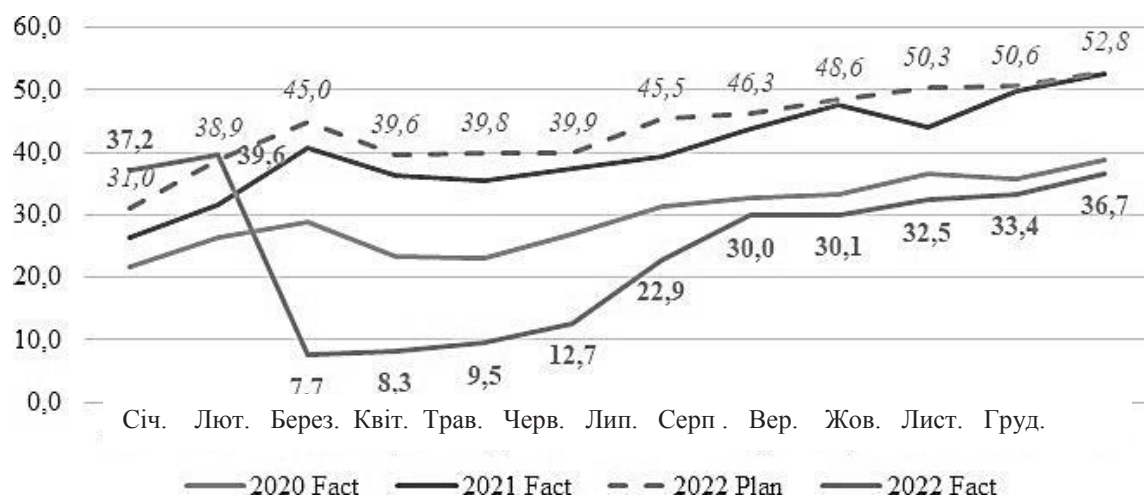

Рис. 2.6. Динаміка податкових митних надходжень, що адмініструються Державною митною службою України до Державного бюджету України у 2020–2022 рр., млрд грн.

Щодо митних декларацій, як повідомляє Держмитслужба, у 2020 році розрахунок показників здійснювався на основі прогнозованих показників обсягів експортно-імпортних операцій. Через об'єктивні причини (реалізація заходів, спрямованих на запобігання виникненню та поширенню захворювання на COVID-19) фактичні обсяги експорту та імпорту були значно нижчими від прогнозованих. У 2021 році товарообіг перевищив прогноз, що призвело до збільшення кількості оформлених митних декларацій.

Що стосується транспортних засобів, то, як повідомляє Держмитслужба, у 2020 році основною причиною невиконання планового показника кількості транспортних засобів, пропущених через митний кордон (за -51,7 %) відбулося різке та значне скорочення кількості перетинів кордону приватним

автотранспортом, що пов'язано з вжиттям заходів, спрямованих на запобігання виникненню та поширенню захворювання COVID-19, спричиненого ГРВІ-Коронавірус CoV-2. Перш за все, це стосується перетину кордонів з країнами ЄС, Білоруссю та Молдовою. Зменшилася кількість перетинів кордону, пов'язаних із родинними зв'язками (відвідування родичів). Зниження показника також пов'язане з несприятливими умовами для заробітчан і зривом туристичного сезону. Також скоротилися авіасполучення та спорт.

Другим важливим фактором стало блокування Російською Федерацією українського експорту та транзиту та відповідні контрзаходи з боку України, що призвело насамперед до скорочення залізничних перевезень. У 2021 році ситуація змінилася з негативної на навпаки позитивну. Перевищення показника пов'язане зі збільшенням кількості перетинів кордону особистим автотранспортом, що пов'язано з послабленням заходів перетину кордону для вакцинованих проти COVID-19 громадян (повернення заробітчан на робочі місця в ЄС) та вжиття комплексу заходів щодо забезпечення законності ввезення громадянами автотранспортних засобів та повноти сплати ними податків. В першу чергу це стосується перетину кордонів з країнами ЄС, зокрема Польщею, Румунією та Словаччиною. Також відбулося значне поживлення авіасполучення порівняно з 2020 роком.

Важливо, щоб ефективні показники продуктивності включали кількість країн, з якими здійснюється електронний обмін митною інформацією, яка була стабільною лише у 5 країнах і не змінювалася протягом 2020–2021 років. Протягом 2022 року під час дії воєнного стану Україна отримала 23.06.2022 статус кандидата в члени Європейського Союзу, внесла відповідні чергові євроінтеграційні зміни до Митного кодексу України (Закон України від 15.08.2022 № 2510). -IX), приєднався до двох митних конвенцій ЄС – Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами та Конвенції про процедуру спільного транзиту (Закони України від 30.08.2022 № 2554-IX та № 2555-IX). Приєднання України до «митного безвізу» з 1 жовтня 2022 року з повним застосуванням нової комп'ютеризованої транзитної системи (NCTS) дозволяє в режимі реального часу обмінюватися митною інформацією про транзитні

вантажі з 35 країнами – 27 членами ЄС, 4 членами Європейського Союзу. Асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ) (Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія, Швейцарія), Велика Британія, Туреччина, Північна Македонія та Сербія.

Крім того, показники ефективності продукту протягом 2021–2022 років – кількість першочергових пунктів пропуску Держмитслужби, які були оснащені обладнанням, та кількість закуплених стаціонарних скануючих систем для перевірки легкового транспорту. Раніше у 2020 році були включені менш значні сумарні показники кількості придбаних мережевих комутаторів, комп'ютерної техніки та оргтехніки.

Відповідно до основної бюджетної програми Держмитслужби України СРСЕС 3506010 «Керівництво та управління у сфері митної політики» результативні показники ефективності включають три позиції. Вони отримані з трьох основних показників продуктивності, проаналізованих вище, на кожного працівника. Динаміка показників ефективності представлена в табл. 2 і проаналізована нижче.

Таблиця 2.2.

Динаміка ефективних показників ефективності роботи Держмитслужби України у 2020–2022 рр.

Показник	Рік	План	Факт	Абсолютне відхилення	Відносне відхилення, %
Обсяг податкових митних надходжень до дохідної частини Державного бюджету України в розрахунку на 1 працівника Держмитслужби, тис. грн.	2020 ГФ	28 782,4	28 252,2	-530,2	-1,8
	2020 ДФ	5 066,5	5 866,0	+799,5	+15,8
	2021 ГФ	31 601,8	39 735,9	+8 134,1	+25,7
	2021 ДФ	4 997,4	7 335	+2 337,6	+46,8
	2022 ГФ	38 376,2	27 617,3	-10 758,9	-28,0
	2022 ДФ	6 276,9	2 538,3	-3 738,6	-59,6
Кількість оформлених митних декларацій на 1 працівника Держ. Митної служби (з числа працівників митних постів), од	2020	429	425	-4	-0,9
	2021	762	803	+41	+5,4
	2022	931	562	-369	-39,6
Кількість транспортних засобів, пропущених через митний кордон, на 1 прац Держмитслужби (з числа працівників митних постів), од	2020	1 636	850	-786	-48,0
	2021	1 478	1 656	+178	+12,0
	2022	1 970	1 504	-466	-23,7

Джерело: складено за даними [10–12]

Як повідомляє Держмитслужба, у 2020 році внаслідок невиконання планових показників щодо обсягів надходжень до дохідної частини державного бюджету, що контролюються органами Держмитслужби України, із загального фонду державного бюджету (на -8,8 %) зменшився обсяг податкових митних надходжень до дохідної частини державного бюджету в розрахунку на одного працівника Держмитслужби (граничну чисельність) (на - 1,8 %). При цьому зазначений показник по спеціальному фонду перевищив плановий (+ 15,8%), що відбулося за рахунок збільшення обсягу надходжень по спеціальному фонду (за першим показником продукту). Внаслідок невиконання планових показників кількості оформлених митних декларацій та пропущених через митний кордон транспортних засобів їх кількість на 1 працівника митного поста зменшилась порівняно з плановим показником.

У 2021 році ситуація змінилася з негативної на навпаки позитивну. належний до перевиконання планових показників щодо надходжень податкових надходжень до дохідної частини державного бюджету, які контролюються органами Держмитслужби України, та наявності на кінець року вакантних посад, обсягу податкових митних надходжень до дохідної частини державного бюджету на 1 працівника збільшено із загального та спеціального фонду бюджету (на +8 134,1 тис. грн. та +2 337,6 тис. грн.) відповідно до планових показників, визначених паспорт. За рахунок перевиконання планових показників кількості оформлених митних декларацій та пропуску транспортних засобів через митний кордон їх кількість на 1 працівника митного поста зросла порівняно з плановим показником (відповідно на +41 од. та +178 од.).

У 2022 році повномасштабна війна призвела до погіршення продуктивності та показників ефективності й похідні від них показники ефективності. Збільшення кількості оформлених митних декларацій та некомерційних транспортних засобів зумовлено величезною кількістю українських біженців, значними обсягами міжнародної гуманітарної та військової допомоги для підтримки постраждалих громадян та зміцнення обороноздатності Збройних Сил України.

Наступною за трьома групами показників вартості, продуктивності та ефективності є четверта група показників якості. Якісні результативні показники традиційно характеризують динаміку досягнення мети та виконання завдань бюджетної програми, відповідність створеного продукту встановленим стандартам (нормативам), рівень реалізації інвестиційних проектів (за весь період з початку виконання цих проектів), виконання робіт, ступінь готовності об'єктів будівництва, якість створеного продукту; рівень задоволеності користувачів публічних послуг відповідно до їх призначення, рівень надання публічних послуг особам, які мають на них право; висвітлити послаблення негативних або посилення позитивних тенденцій в економіці (відповідній сфері діяльності), користь для суспільства від виконання бюджету програми, в тому числі з точки зору забезпечення гендерної рівності.

За основною бюджетною програмою Держмитслужби України СРСЕС 3506010 «Керівництво та управління у сфері митної політики» передбачено півтора десятка якісних показників. Їх можна умовно об'єднати в п'ять тематичних блоків:

- рівень продуктивності. Рівень виконання індикативних показників доходів державного бюджету, які контролює Держмитслужба, традиційно планується на рівні 100%. У 2020 році рівень вилучення склав -8,8% по загальному фонду та +7,6% по спеціальному фонду, у 2021 році +14,5% і +33,7% відповідно (табл. 1). У 2022 році початок повномасштабної війни Російської Федерації проти України призвів до значного недовиконання планових показників за загальним та спеціальним фондами Державного бюджету (рис. 2.4). Також у 2020 році до результативних показників якості включено співвідношення видатків загального фонду бюджетної програми до обсягу надходжень до дохідної частини державного бюджету, що контролюється органами Держмитслужби. У наступних 2021–2022 роках його вилучили з переліку показників якості.

- рівень забезпечення. У 2020 році до показників якості увійшли: рівень виконання робіт з розвитку та будівництва об'єктів Державна митна служба (капітальне будівництво, ремонт і реконструкція); рівень оновлення

комп'ютерної техніки та оргтехніки для забезпечення функціонування ІТ-обладнання, у тому числі для скорочення часу митного оформлення та контролю; рівень забезпечення мережевими комутаторами рівня доступу для локальних обчислювальних мереж. У 2021–2022 роках показники якості включали: рівень забезпеченості пунктів пропуску стаціонарними скануючими системами для перевірки легкового транспорту та мікроавтобусів; рівень виконання заходів щодо облаштування першочергових пунктів пропуску. Також у 2020–2021 роках до показників якості було включено показник рівня погашення кредиторської заборгованості, зареєстрований в органах Державної казначейської служби України.

– середній час митного оформлення. Традиційно показники якості включають три коефіцієнти ефективності використання часу, визначеного для митного оформлення в митному режимі імпорту/експорту/транзиту товарів, для яких автоматизованою системою управління ризиками (АРМС) не сформовано перелік митних формальностей. Індикативний показник для імпорту становить 0,5 раз, експорту – 0,3 раз, транзиту – 0,2 раз. Як відомо, відповідно до частини першої статті 255 Митного кодексу України митне оформлення здійснюється у найкоротший строк, але не більше чотирьох робочих годин з моменту пред'явлення митному органу товарів, транспортних засобів комерційного призначення, підлягають митному оформленню (якщо відповідно до цього Кодексу пред'явленню підлягають товари, транспортні засоби комерційного призначення), подання митної декларації або документа, що відповідно до закону її замінює, та всіх необхідних документів і відомостей.

– якість системи управління ризиками. Показник визначає частку митних декларацій, за якими АРМС визначила необхідність виконання митних формальностей щодо митного огляду/додаткової перевірки документів (менше затвердженого показника 5% та 30% відповідно). Також визначено частку митних декларацій, за якими посадові особи митних органів за результатами застосування АРМС визначили необхідність виконання митних формальностей щодо митного огляду/додаткової перевірки документів (менше затвердженого показника 3% і 6% відповідно). Інші показники наведені в таблиці 2.3.

**Динаміка окремих якісних показників ефективності роботи
Держмитслужби України у 2020–2022 рр., %**

Показник	Рік	План	Факт	Відхилення, %
Частка постанов у справах про порушення митних правил, за результатами перевірки законності та обґрунтованості яких Держмитслужбою прийнято рішення про залишення в силі постанови митниці про притягнення осіб до відповідальності (не менше затверджений цільовий показник)	2020	50	52	+2
	2021	40	52	+12
	2022	40	81	+41
Частка справ про порушення митних правил, за результатами яких винесено рішення на користь держави, від загальної кількості справ, направлених до суду (не менше затвердженого цільового показника)	2020	n/a	n/a	n/a
	2021	50	79,6	+29,6
	2022	50	89,2	+39,2
Частка узгоджених грошових зобов'язань, нарахованих за результатами перевірок додержання законодавства України з питань митної справи, у загальній сумі нарахованих грошових зобов'язань в результаті цих перевірок	2020	30	29,8	-0,2
	2021	25	46	+21
	2022	30	49,8	+19,8
Частка митних спорів, вирішених судами різних інстанцій на користь Держмитслужби, у загальній кількості вирішених судами різних інстанцій митних спорів (кількісна ефективність розгляду митних спорів у суді)	2020	50	19	-31
	2022	39	14	-25
	2022	33	22	-11
Частка суми позовів за спорами, вирішеними судами на користь органів Держмитслужби, у загальній сумі за спорами, вирішеними судами різних інстанцій (економічна ефективність розгляду митних спорів у суді)	2020	46	49	+3
	2021	50	15	-35
	2022	50	72	+22

Джерело: складено за даними [10–12]

Перевищення затвердженого показника «Частка постанов у справах про порушення митних правил» відбулося за рахунок підвищення якості складених митницею протоколів про порушення митних правил, забезпечення належного збирання доказів під час провадження, а також всебічне та повне дослідження обставин вчиненого правопорушення при винесенні митницею постанови у справі про порушення митних правил. Перевищення затвердженого показника «Частка справ про порушення митних правил» відбулося за рахунок підвищення якості складених митницею протоколів про порушення митних правил та рівня збору доказів під час провадження, а також належного забезпечення справи в судах. Перевищення показника «Частка узгоджених грошових зобов'язань»

відбулося за рахунок покращення якості проведення та оформлення результатів документальних перевірок, дотримання підприємствами законодавства України з питань митної справи (табл. 2.3).

– кількісна та економічна ефективність розгляду митних спорів в суді. Як свідчать показники в таблиці 2.3, фактичні показники часто значно гірші за планові. Вони свідчать про наявність суттєвих недоліків у роботі митних органів. У Держмитслужбі пояснюють невиконання планових показників об'єктивними причинами. На підставі аналізу судових справ Держмитслужба з року в рік вважає, що основну кількість рішень, прийнятих проти митних органів, складають справи, предметом розгляду яких є оскарження рішень про корегування митних органів. вартості та про визначення коду товару. Вирішуючи справи, предметом розгляду яких є оскарження рішень про коригування митної вартості, суди у своїх висновках зазначають, що активація системи АРМС є лише рекомендацією посадовій особі митного органу проаналізувати умови зовнішньоекономічної операції більш детально і не може бути безумовною підставою для відмови в переробці товарів за заявленою декларантом митною вартістю. Визначаючи право митних органів вимагати додаткові документи у разі виявлення розбіжностей у поданих документах щодо складових митної вартості товару, суди не вважають документи такими, що впливають на правильність її визначення. У справах, предметом розгляду яких є оскарження рішень про визначення коду товару, суди надають перевагу наданим позивачами доказам і поясненням та висновкам інших органів, установ, організацій, які, відповідно до ст. вимогам частини восьмої статті 69 Митного кодексу України, мають інформаційний або довідковий характер.

Отже, показники якості є найбільш численними та різноманітними серед показників діяльності Держмитслужби України.

Висновки до розділу 2.

Основними завданнями митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні з метою забезпечення економічної

безпеки на сьогодні є підвищення конкурентоспроможності промисловості України, захист економічних інтересів вітчизняних товаровиробників на внутрішньому та зовнішньому ринках, збереження рівня інвестиційної привабливості виробництва, усунення перешкод для розвитку конкуренції, а також створення умов для заміни відсталих технологій, підвищення ефективності реалізації митно-тарифної політики, удосконалення механізму митно-тарифного регулювання.

Обсяг зовнішньої торгівлі України станом на 2021 рік становить 48,7% від загального обсягу. Загальний обсяг торгівлі товарами та послугами з Європейського Союзу у 2022 році становить 57 562,7 млн доларів США. Найбільшими торговими партнерами України серед країн Європейського Союзу у 2023 році були Німеччина, Польща, Італія, Угорщина, Нідерланди, Франція та Литва.

Величезною проблемою митної системи України є значне відставання можливостей митного контролю від потреб пропускну здатності. Збільшення обсягів вантажопотоку дозволило виявити проблему значних витрат часу під час митного огляду та подальшого документального оформлення. Про недоліки існуючої в Україні митної системи свідчать такі факти: випадки незаконного переміщення продукції, розрахунки за експортно-імпортними операціями за допомогою офшорних зон, штучне заниження митних платежів при імпорті товарів, незаконне продаж результатів інтелектуальної праці у вигляді запатентованих пристроїв. При вирішенні завдань удосконалення адміністративного механізму митно-тарифного регулювання необхідно враховувати: розвиток економіки на основі галузевих програм і стратегій модернізації, а також підвищення конкурентоспроможності; співвідношення інтересів розвитку вітчизняних виробництв з інтересами аналогічних виробництв інших учасників міжнародних договорів та організацій; зниження ввізних митних зборів на імпорт з метою підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВНІ АЛГОРИТМИ РОЗВИТКУ МИТНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ

3.1. Фактори підвищення якості митного контролю, як інструменту вдалої організації митного простору.

Однією з важливих складових економічної безпеки України є ефективний митний контроль. Такі загрози безпеки як неефективна робота митниці та відповідно низький рівень якості митного контролю й оформлення може негативно позначитися і впливають на низку показників української економіки: збільшують дефіцит бюджету, інфляцію, знижують платоспроможність реального сектора економіки, кредитоспроможність країни, сприяють девальвації на валютному ринку та ін. З іншого боку, підвищення економічної безпеки України залежить від запровадження нових механізмів державного управління, в т.ч у сфері митного контролю.

Загрози економічній безпеці України визначаються як чинники, які безпосередньо або в майбутньому унеможливають або ускладнюють реалізацію національних економічних інтересів, створюють перешкоди в нормальному розвитку економіки та загрози незалежному державному існуванню та добробуту людей. Загрози національним інтересам та національній безпеці України в економічній сфері останніх років такі: значний обсяг дефіциту державного бюджету, високий рівень «тінізації» бюджету, надмірна залежність національної економіки від зовнішнього ринку, втрата доходів бюджету внаслідок поширені явища «сірого» імпорту та контрабанди.

Таким чином, згідно з оприлюдненою інформацією Міжнародною асоціацією сертифікованих бухгалтерів п'ять років тому рівень тіньової економіки України склав 1,95 трлн грн, або 45,96% українського ВВП, що спричинило потрапляння до рейтингу країн з найбільшою часткою тіньової економіки. За даними Transparency International, рівень тіньової економіки в Україні становить 30% ВВП. За даними Міністерства економіки, він становив

31% офіційного ВВП у 2020 році. Стан зовнішньоекономічної безпеки протягом 2010-2019 років оцінено як небезпечне (Про рішення РНБО Ради України від 11 серпня 2021 року). Отже, пошук нових підходів до організації роботи сучасної митниці, орієнтованої на сприяння міжнародній торгівлі, є важливим елементом системи мінімізації, блокування, запобігання та протидії загрозам економічній безпеці та митного простору країни.

Водночас необхідно враховувати й загрози, які значно ускладнили економічну безпеку за останні 5 років: військова агресія, втрата купівельної спроможності та інвестицій, привабливості України, погіршення макроекономічних показників, згортання промислового виробництва, посилення боргового тиску. Один з головних факторів для інвестора при виборі країни, в яку варто інвестувати, — це чіткість і дотримання міжнародних стандартів податкової та митної політики, включаючи правила та процедури проведення перевірок контролюючими органами. Тому ефективний митний контроль є однією з важливих складових економічної безпеки країни підвищення ефективності функціонування митного простору залежить від запровадження нових механізмів державного управління, в тому числі у сфері митного аудиту.

Завдяки ряду змін в організації та здійсненні митного контролю, що відбувався під егідою ВТО за останні п'ятдесят років було проведено значну кількість процедур контролюючих органів. Відповідно до міжнародних стандартів та успішної зарубіжної практики перевірки в межах митного контролю здійснюються за допомогою системи відбору суб'єктів для перевірки на основі управління ризиками. Результати перевірок, відповідно, враховуються у подальшому формуванні профілів ризику. Важливе місце в додатку вчені відводять «постаудиту» - системі управління ризиками і «основним елементом подальшого підвищення ефективності діяльності митних органів», з чим ми повністю погоджуємося. Відповідно, розвиток і впровадження системи управління ризиками для митного контролю є важливим визначальним фактором розвитку митної системи, впровадження міжнародних стандартів і задоволення економічних інтересів.

У національному законодавстві відсутнє тлумачення «системи управління ризиками», назріла потреба уніфікувати та визначити його складові для спільного розуміння сутності та ознак в наукових дослідженнях і практиці. З урахуванням трактування системи управління ризиками у міжнародних документах та дослідженнях науковців, пропонуємо визначення «системи управління ризиками» у контексті митного контролю як сукупності засобів, методів і дій, що використовуються для виявлення, ідентифікації, оформлення, систематизації ознак порушення законодавства України з питань державної митної справи та забезпечення здійснення вибіркової митного контролю та підвищення його ефективності».

Загалом, Митний кодекс України, приділяє цьому питанню недостатньо уваги, а наявне в ньому визначення терміна «ризик», по-перше, не враховує випадків невиконання норм міжнародного законодавства з питань митної справи, а по-друге, не охоплює можливі порушення правил, законодавства з інших галузей права, які можуть спричинити порушення митних правил. Контроль із застосуванням системи управління ризиками обмежується оцінкою ризиків шляхом аналізу поданих документів у конкретній справі переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митницю. Водночас дослідження можливого ризику під час проведення митного аудиту не обмежується аналізом поданих документів, а й включає також вивчення всіх операцій і податків, історії суб'єкта, порівняння показників операцій та діяльності різних суб'єктів, оцінка діяльності наявної інформація та інформації, отримана від інших державних та іноземних уповноважених органів тощо.

На практиці Держмитслужба не має відповідного програмного забезпечення управління митними ризиками, включаючи митний аудит. Немає технічної можливості автоматично накопичувати детальну інформацію про умови, за яких спрацьовували ризики під час митного контролю та оформлення товарів, виявлені порушення або підтвердження їх відсутності, порушення, встановлені за результатами попередніх контрольно-перевірочних заходів, виявлені іншими підрозділами або державними органами, результати процедури оскарження.

Ефективна робота системи управління ризиками є визначальною основою зниження часу митного оформлення та пропуску товарів і транспортних засобів через митний кордон. Тому розробка та впровадження системи управління ризиками під час митного контролю, а також врахування результатів є важливою складовою в забезпечення державного контролю в сучасних реаліях міжнародної торгівлі.

На нашу думку, в нинішніх умовах матеріально-технічна база не дозволяє державному органу провести більш детальний та поглиблений аналіз даних для перевірок. Таким чином, немає окремого підрозділу аналізу даних, відсутні об'єктивні інструменти моніторингу, аналізу роботи та оновлення ризиків, включаючи програмне забезпечення. Дані не можуть бути оброблені повністю автоматично через використання застарілих технологій, відсутність єдиних підходів до аналізу систем. З урахуванням обсягу митного оформлення, ми абсолютно впевнені, що тільки якісний аналіз даних може бути проведений з використанням сучасних засобів аналізу та програмного забезпечення.

Як недолік організаційного забезпечення відзначимо, що акти перевірок, які формуються підрозділами аудиту, наразі не передаються підрозділам управління ризиками митниці. Тобто результати контрольної діяльності фактично не враховуються при розробці профілів ризиків, що суперечить міжнародним стандартам управління ризиками у сфері митної справи.

Слід зазначити, що сьогодні практика Держмитслужби передбачає обмін інформацією за трьома напрямками: обмін даними між підрозділами Держмитслужби, з іншими державними органами, з уповноваженими органами інших країн. Натомість у ЄС митниці мають налагоджено такі партнерські відносини з іноземними суб'єктами господарювання, які дозволяють їм отримувати документи та інформацію з інших країн через філії, представництва суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності в інших країнах, що є важливим інформаційним ресурсом у формуванні ризиків та джерелом документального підтвердження порушень.

На нашу думку, сьогодні для вдосконалення такої контрольної діяльності необхідно розробити більш детальні індикатори ризику та запровадити

можливість їх постійного вдосконалення та розвитку залежно від тенденцій розвитку зовнішньоекономічних процесів.

У рамках класифікації факторів ризику, що використовується в митній сфері, на основі дослідження наукової літератури, відкритих джерел інформації, нами сформовано основні об'єктивні та суб'єктивні ризику під час митного контролю.

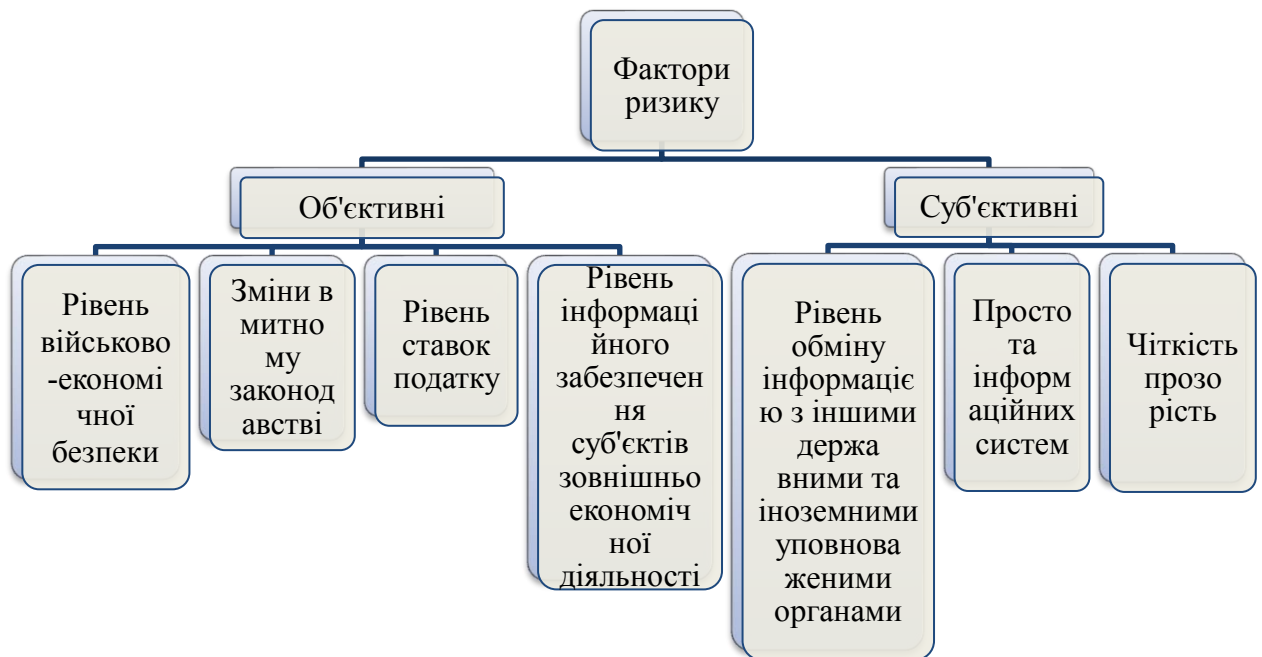

Рис. 3.1. Фактори ризику при митному контролі

Підсумовуючи вищесказане, можна констатувати, що підвищення економічної безпеки України залежить від запровадження нових механізмів державного управління, у тому числі у сфері митного контролю. Тому ми вважаємо принциповим удосконалення існуючих механізмів і пошук сучасних інструментів для ефективності митного контролю, у тому числі після випуску товарів, з урахуванням кращої міжнародної практики.

Враховуючи, що в науковій літературі ще не вироблено єдиного підходу до визначення «система управління ризиками» в національному законодавстві відсутнє постає необхідність його уніфікації для спрощення та уніфікації розуміння цього терміну.

Реальний крок до спрощення процедур торгівлі, в тому числі за рахунок скорочення часу проходження митниці оформлення та пропуск через митний кордон товарів і транспортних засобів шляхом передачі значної частиною

діяльності, що здійснюється митними органами до етапу після випуску товарів, може бути розробка детальних унікальних індикаторів ризику, які будуть застосовуватися під час попереднього митного контролю, а також запровадження системи гарантування сплати митних платежів за більшістю митних режимів засновані на моделі ЄС.

Ми переконані, що важливими складовими у забезпеченні державного контролю в сучасних реаліях міжнародної торгівлі є розробка критеріїв ризику (відбору) та системи управління ризиками для пострелізного контролю, а також врахування результатів пострелізного контролю в АСУР.

3.2. Діджиталізація, як стратегічний орієнтир розвитку митного простору в контексті гармонізації з міжнародною практикою.

Українська влада йде чітким шляхом співпраці щодо спрощення митних процедур. Початкові кроки були зроблені більше десятиліття тому, коли Україна стала підписантом Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур у 2006 році, а у 2008 році Кабінет Міністрів України приступив до створення електронної митниці, коли була прийнята Постанова 1236 «Про створення багатофункціональної комплексної системи: Електронна митниця».

Наразі митним органам України вдалося закласти основу (екосистему) для впровадження електронної митниці через Єдину автоматизовану інформаційну систему митної служби (ЄАІС), до складу якої входять Автоматизована система митного оформлення (АСМП), Автоматизована інформаційна система «Центр» (АІС «Центр»), що включає другорядні підсистеми (наприклад, базу даних копій митних декларацій на вантажні транспортні засоби (МТД) тощо) і виконує роль центральної програми для зберігання митних даних. Ця основа програм передбачає:

- збір, систематизацію та обробку інформації, готової для подальшого аналізу та митної статистики;
- автоматизована підтримка під час митного контролю та оформлення;

- автоматизована система управління ризиками шляхом заповнення профілів ризиків для подальшого використання та запобігання шахрайству;
- загальна управлінська підтримка;
- загальний захист даних і обмеження доступу до конфіденційних даних.

Ця екосистема ЄАІС забезпечує оптимізовану роботу митних органів, однак вона нехтує можливостями взаємодії із зовнішніми акторами (наприклад, постійними користувачами транскордонної торгівлі).

У 2019 році Верховна Рада України ухвалила закон №78-IX «Про режим спільного транзиту та запровадження національної електронної транзитної системи», спрямований на гармонізацію законодавства України щодо Конвенції про процедуру регулювання спільного транзиту в рамки Угоди про асоціацію між Україною та. Такі зміни суттєво оптимізували роботу митної служби України, оскільки з цього періоду Україна отримала можливість подавати транзитні декларації в електронному вигляді через Нову комп'ютеризовану транзитну систему між підписантами цієї угоди. Насправді це 35 держав, включаючи країни-члени ЄС, усі країни-члени ЄАВТ (Норвегія, Ліхтенштейн, Швейцарія та Ісландія та решта 4 країни, включаючи Туреччину, яка має морський кордон і один із найвищих обсягів торгівлі з Україною. Крім того, така реформа дозволяє обмінюватися інформацією в режимі онлайн про транзитні товари за допомогою єдиної митної декларації та єдиної фінансової гарантії переміщення товарів із країни відправлення до країни призначення, які є Договірними Сторонами Конвенції.

Наприклад, для переміщення товарів з України до Великобританії чи з Польщі до України буде оформлена одна транзитна декларація за єдиними правилами з наданням єдиного гарантійного документа. Для митних органів усіх перелічених країн, через які проходить вантаж, діятиме єдина декларація. Основним обґрунтуванням підписання цієї Конвенції є отримання достовірної інформації про транзитне переміщення товарів, що прямують в Україну, від митних органів країн-учасниць Конвенції до ввезення цих товарів на митну територію України.

Основні дилеми впровадження електронної митниці в Україні подібні до країн, які переходять до повноцінної електронної митниці. Важливою перешкодою є потреба в реформах, оскільки такі чинники завжди забирають багато часу. Слід також розглянути правові аспекти такого нововведення, оскільки встановлення нових практик у митній політиці неминуче вимагатиме втручання та змін до чинної законодавчої бази. Ймовірно, відбудеться уповільнення виконання регулювання, оскільки в таких випадках завжди висока ймовірність відсутності зв'язку між розвитком інновацій та впровадженням інновацій.

Ще одним ключовим аспектом є технічні проблеми з впровадженням та обмеження цифрових рішень. Належна робота митної служби є надзвичайно важливою для зовнішньоекономічної діяльності країни та можливих збоїв, пов'язаних із процесом переходу на нове цифрове рішення, яке, у свою чергу, потребуватиме практичного впровадження для усунення несправностей. Цифрові рішення мають свої обмеження, і не всі регулятивні зміни можуть бути виражені в електронному вигляді однаковою мірою. Крім того, в українській митній службі не всі внутрішні процеси, пов'язані з оформленням документів, перейшли на електронне обладнання. Таким чином, незважаючи на позитивні сторони електронного декларування в Україні, багато митних процесів все ще базуються на паперових документах, що суперечить технічному прогресу та ефективній світовій практиці (Ugryn, 2018).

Не дивно, що витрати на впровадження електронної митниці значні. Це не лише прямі витрати на створення спеціалізованого програмного забезпечення з достатнім рівнем захисту даних, а й закупівля обладнання для реалізації цієї реформи. Оскільки Митна служба України характеризується недосконалістю митного регулювання та систем інформаційного забезпечення оперативної діяльності та неякісними процесами управління через низьку потужність наявного обладнання. Крім того, витрати на підтримку та постійне оновлення програмного забезпечення для впровадження електронної митниці є постійними довгостроковими витратами. І останнє, але, безперечно, не менш важливе – це витрати на навчання персоналу, які стосуються не лише фінансового аспекту, але

й часових, особливо з огляду на впровадження нових інструментів, коли весь персонал повинен пройти навчання.

Процес впровадження е-митниці є інноваційним процесом. Оскільки всі інновації є видами діяльності, їх застосування потребує належного планування, іншими словами, потребує поширення серед зацікавлених органів влади, щоб набрати обертів і отримати широке визнання. Інновація передається через певні канали з часом між членами соціальної системи. Тому слід розуміти, що впровадження інновацій – це процес. Процес інноваційного впровадження складається із шести основних етапів (рис. 3.2).

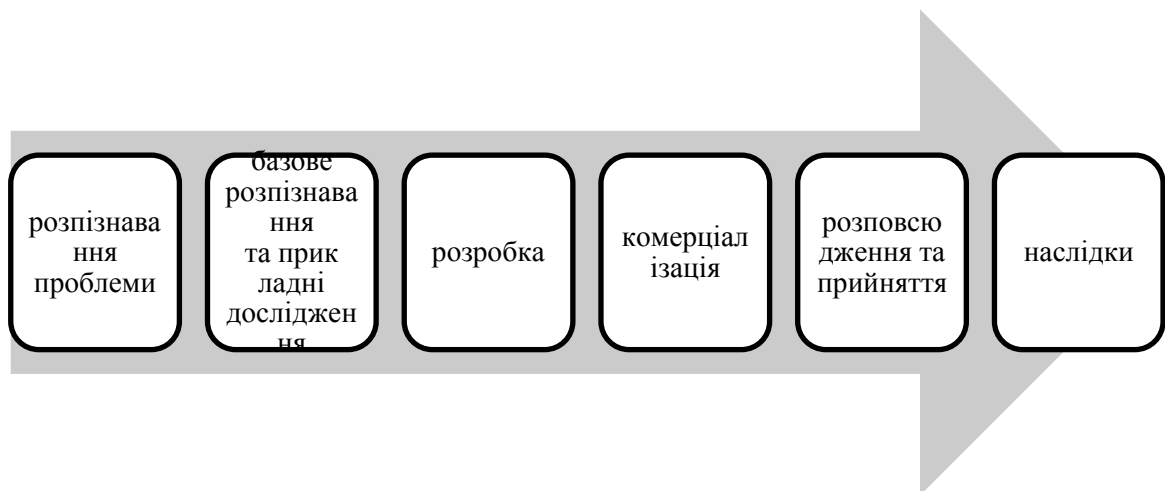

Рис 3.2. Етапи інноваційного процесу діджиталізації в митниці

Досліджуючи приклад України, можна визначити наступне: що стосується визначення потреб і проблем митної служби України, то найбільшою проблемою є повільний і складний процес оформлення митних декларацій та відсутність узгодженого підходу до функціонування митниці між Україною і сусідніми країнами, що спричиняє повільну роботу. Через стрімкий розвиток новітніх технологій розвинені країни світу використовують максимальну автоматизацію митниці. Оскільки Україна прагне до повноправного членства в ЄС і має приблизно третину кордону з країнами ЄС, то курс митної політики має бути спрямований в ефективне русло – вдосконалення системи електронного документообігу на митниці. Адже електронний спосіб може не лише мінімізувати час оформлення декларацій на проходження митних процедур, а й боротися з корупцією, розвивати міжнародну співпрацю та взаємодію з інформаційними системами державних організацій країни.

Попереднє дослідження показало, що кожен день затримки транзакції призведе до втрати від 0,5% до 1,5% від загальної вартості вантажу. Якщо процес транзакції зазвичай займає 20 днів, метод, який може скоротити його до 10-денного сканування, заощадить 5% загальної вартості для трейдера, а інші дослідження показали, що кожен день затримки може призвести до втрати 1% прибутку від бізнесу. Тим не менш, ще один висновок для підтримки впровадження електронної митниці та NCTS, зокрема, взято з хорватської митниці (подібний випадок країни, яка гармонізувала місцеву митну політику до стандартів ЄС ще в 2011 році), яка показала, що менш ніж за 2 роки місцеві митна служба скоротила операційні витрати більш ніж на 1,6 млрд дол. до 336 годин. При цьому в країнах ЄС митне оформлення імпорту в 63% випадків займає менше 5 хвилин, ще в 28% випадків – до 1 години і лише в 9% випадків воно перевищує 1 годину (і може тривати не більше 48 годин) (Пашко, 2009).

Належна діджиталізація митниці забезпечує:

- прозорість та відкритість процедур митного оформлення;
- скорочення часу на митне оформлення та контроль;
- мінімізація свободи дій для корупції;
- відсутність суб'єктивізму та ручного втручання в процедури митного контролю;
- підвищення мотивації до належного проведення процедур митного контролю;
- покращення бізнес-клімату в окрузі тощо.

Ці та багато інших факторів складають міцну основу для відносної переваги електронних митних рішень над паперовою модальністю митних операцій.

Митна структура держави повинна мати потужне інформаційне забезпечення, бажано у вигляді добре структурованої та організованої системи інформаційно-аналітичного забезпечення. Це можна створити за допомогою системи інформаційних модулів. Проте розвиток сучасної митної системи неможливий без розвитку мережі з відповідним програмним забезпеченням. Удосконалення митної системи України призвело до створення нових видів діяльності для митної служби, таких як електронна митниця та обмін

міжнародними митними даними (Микуляк, 2019). Створення «Електронної митниці» як багатофункціональної системи, що забезпечує вагомий внесок у підвищення ефективності діяльності митних органів та спрямована на зміцнення митної безпеки України. Проте через недостатнє фінансування інноваційних процесів державою та суб'єктами господарювання цей проект досі функціонує неповноцінно.

Структура електронної митниці в Україні забезпечує централізований моніторинг та ведення центральної та резервної баз даних Державної митної служби України. На сьогодні найбільш розвиненою підсистемою електронної митниці України є підсистема електронного декларування та електронного документообігу, яка забезпечує належну взаємодію підсистем декларанта (брокера) та митного органу, а також працівників різних митних органів під час здійснення митного контролю, процедури та митне оформлення товарів.

Висновки до розділу 3.

Завдяки ряду змін в організації та здійсненні митного контролю, що відбувався під егідою ВТО за останні п'ятдесят років було проведено значну кількість процедур контролюючих органів. Відповідно до міжнародних стандартів та успішної зарубіжної практики перевірки в межах митного контролю здійснюються за допомогою системи відбору суб'єктів для перевірки на основі управління ризиками.

У національному законодавстві відсутнє тлумачення «системи управління ризиками», наріла потреба уніфікувати та визначити його складові для спільного розуміння сутності та ознак в наукових дослідженнях і практиці. З урахуванням трактування системи управління ризиками у міжнародних документах та дослідженнях науковців, пропонуємо визначення «системи управління ризиками» у контексті митного контролю як сукупності засобів, методів і дій, що використовуються для виявлення, ідентифікації, оформлення, систематизації ознак порушення законодавства України з питань державної

митної справи та забезпечення здійснення вибіркової митного контролю та підвищення його ефективності».

Наявне визначення терміна «ризик», по-перше, не враховує випадків невиконання норм міжнародного законодавства з питань митної справи, а по-друге, не охоплює можливі порушення правил, законодавства з інших галузей права, які можуть спричинити порушення митних правил.

У рамках класифікації факторів ризику, що використовується в митній сфері, на основі дослідження наукової літератури, відкритих джерел інформації, нами сформовано основні об'єктивні та суб'єктивні ризику під час митного контролю: рівень військово-економічної безпеки, зміни в митному законодавстві, рівень ставок податку, рівень інформаційного забезпечення суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, рівень обміну інформацією з іншими державними та іноземними уповноваженими органами, простота інформаційних систем, чіткість, прозорість.

Основні дилеми впровадження електронної митниці в Україні подібні до країн, які переходять до повноцінної електронної митниці. Важливою перешкодою є потреба в реформах, оскільки такі чинники завжди забирають багато часу. Слід також розглянути правові аспекти такого нововведення, оскільки встановлення нових практик у митній політиці неминуче вимагатиме втручання та змін до чинної законодавчої бази. Ймовірно, відбудеться уповільнення виконання регулювання, оскільки в таких випадках завжди висока ймовірність відсутності зв'язку між розвитком інновацій та впровадженням інновацій.

Належна діджиталізація митниці забезпечує: прозорість та відкритість процедур митного оформлення; скорочення часу на митне оформлення та контроль; мінімізація свободи дій для корупції; відсутність суб'єктивізму та ручного втручання в процедури митного контролю; підвищення мотивації до належного проведення процедур митного контролю; покращення бізнес-клімату в окрузі тощо.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Дослідження особливостей функціонування митного простору України дало змогу окреслити такі висновки і пропозиції:

1. Визначаємо поняття «митний простір країни» як відкритої системи в умовах глобалізації з суттєвими відмінностями від поняття «митна територія», функціональна мета яких виходить за межі лише територіального позиціонування, відображаючи процеси формування та реалізації міжсуб'єктних зв'язків з метою реалізації інтересів кожного з них та забезпечення безпеки митного простору. Безпекою митного простору, на відміну від існуючих трактувань, пропонується вважати такий його стан, пріоритетом якого є дотримання національних економічних інтересів, забезпечення захисту життєво важливих для суспільства інтересів в економічній, соціальній, інформаційної та екологічної сфер в умовах розширення зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів, збереження навколишнього середовища, протидії загрозам життю та здоров'ю людей та зовнішнім викликам, що виникають у процесі переміщення товарів, предметів, людей, капіталу через митний кордон країни.

2. Для боротьби з цією складною та інтегрованою системою ми пропонуємо розпочати наступні кроки: збільшити матеріальне забезпечення прикордонників, особливо оплату праці, щоб зменшити корупцію, оскільки ефективність боротьби з цією моделлю контрабанди майже повністю залежить від людського фактору; обладнати «проблемні» прикордонні зони системою прихованого цілодобового спостереження, що дозволить оперативно реагувати у випадках порушення законодавства. Насправді таких ділянок небагато і вони добре відомі. Також необхідно ліквідувати ділянки «приватного кордону», де частина кордону знаходиться у приватній власності; посилити забезпечення сил безпеки прикордонних органів як технікою (транспорт, озброєння, засоби спостереження тощо), так і підготовкою особового складу.

3. Основними завданнями митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні з метою забезпечення економічної безпеки на сьогодні є підвищення конкурентоспроможності промисловості

України, захист економічних інтересів вітчизняних товаровиробників на внутрішньому та зовнішньому ринках, збереження рівня інвестиційної привабливості виробництва, усунення перешкод для розвитку конкуренції, а також створення умов для заміни відсталих технологій, підвищення ефективності реалізації митно-тарифної політики, удосконалення механізму митно-тарифного регулювання.

1. Конкретні пропозиції щодо вдосконалення митно-тарифного регулювання, яке виконує переважно фіскальні функції, а митний тариф виступає додатковим податком, такі: підпорядкувати структуру та ставки митного тарифу цілям і завданням розробленої Стратегії соціально-економічного розвитку країни до 2030 року та сформованої на її основі національної промислової політики. По-перше, мова йде про більш ґрунтовне врахування стану та специфіки окремих галузей і галузей, щодо яких митно-тарифне регулювання різною мірою може виконувати протекціоністські або фіскальні функції. Становище конкретних галузей і виробництв на внутрішньому ринку країни визначається в основному рівнем їх конкурентоспроможності; послідовніше впроваджувати принцип ескалації митного тарифу, зниження рівня оподаткування імпортних матеріалів, комплектуючих і комплектуючих, які використовуються для виробництва готової продукції, а також активніше застосовувати спеціальні митні режими; зосередитися на використанні імпортного митного тарифу як інструменту розумного захисту вразливих до імпорту сегментів внутрішнього ринку, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників, у тому числі надання митному тарифу більшої гнучкості та адресності; регулювати існуючі системи тарифних преференцій і тарифних пільг з метою підвищення ефективності регулюючої функції митного тарифу, включаючи перегляд існуючих преференцій на користь країн, що розвиваються, співвіднесення кола одержувачів преференцій та їх розміру з рівнем митного тарифу. економічний розвиток цих держав; підвищити якість митного адміністрування, насамперед, шляхом здійснення більш повного митного контролю імпортних товарів, спрощення технології митного оформлення, здійснення процедур пропуску

товарів через кордон відповідно до єдиних міжнародних стандартів. Надзвичайно важливим моментом є прискорення переходу на електронне декларування та електронний документообіг під час митного оформлення, що дозволить здешевити цей процес та скоротити час проходження товарів.

2. У 2022 році початок повномасштабної війни Російської Федерації проти України з 24 лютого 2022 року негативно вплинув на надходження митних платежів до державного бюджету України. Основною причиною стало скорочення обсягів імпорту через економічну кризу, надання низки нових податкових пільг для підтримки громадян і бізнесу, постраждалих та Збройних Сил України Щодо митних декларацій, як повідомляє Держмитслужба, у 2020 році розрахунок показників здійснювався на основі прогнозованих показників обсягів експортно-імпортних операцій. Через об'єктивні причини (реалізація заходів, спрямованих на запобігання виникненню та поширенню захворювання на COVID-19) фактичні обсяги експорту та імпорту були значно нижчими від прогнозованих. У 2021 році товарообіг перевищив прогноз, що призвело до збільшення кількості оформлених митних декларацій.

3. Основною причиною невиконання планового показника кількості транспортних засобів, пропущених через митний кордон (за -51,7 %) відбулося різке та значне скорочення кількості перетинів кордону приватним автотранспортом, що пов'язано з вжиттям заходів, спрямованих на запобігання виникненню та поширенню захворювання COVID-19 Другим важливим фактором стало блокування Російською Федерацією українського експорту та транзиту та відповідні контрзаходи з боку України, що призвело насамперед до скорочення залізничних перевезень. У 2021 році ситуація змінилася з негативної на навпаки позитивну. внаслідок невиконання планових показників щодо обсягів надходжень до дохідної частини державного бюджету, що контролюються органами Держмитслужби України, із загального фонду державного бюджету (на -8,8 %) зменшився обсяг податкових митних надходжень до дохідної частини державного бюджету в розрахунку на одного працівника Держмитслужби (граничну чисельність) (на - 1,8 %). При цьому зазначений показник по спеціальному фонду перевищив плановий (+ 15,8%), що відбулося за рахунок

збільшення обсягу надходжень по спеціальному фонду (за першим показником продукту). Внаслідок невиконання планових показників кількості оформлених митних декларацій та пропущених через митний кордон транспортних засобів їх кількість на 1 працівника митного поста зменшилась порівняно з плановим показником.

4. У національному законодавстві відсутнє тлумачення «системи управління ризиками», нарізла потреба уніфікувати та визначити його складові для спільного розуміння сутності та ознак в наукових дослідженнях і практиці. З урахуванням трактування системи управління ризиками у міжнародних документах та дослідженнях науковців, пропонуємо визначення «системи управління ризиками» у контексті митного контролю як сукупності засобів, методів і дій, що використовуються для виявлення, ідентифікації, оформлення, систематизації ознак порушення законодавства України з питань державної митної справи та забезпечення здійснення вибіркової митного контролю та підвищення його ефективності».

5. Наявне визначення терміна «ризик», по-перше, не враховує випадків невиконання норм міжнародного законодавства з питань митної справи, а по-друге, не охоплює можливі порушення правил, законодавства з інших галузей права, які можуть спричинити порушення митних правил.

6. Досліджуючи приклад України, можна визначити наступне: що стосується визначення потреб і проблем митної служби України, то найбільшою проблемою є повільний і складний процес оформлення митних декларацій та відсутність узгодженого підходу до функціонування митниці між Україною і сусідніми країнами, що спричиняє повільну роботу. Через стрімкий розвиток новітніх технологій розвинені країни світу використовують максимальну автоматизацію митниці. Оскільки Україна прагне до повноправного членства в ЄС і має приблизно третину кордону з країнами ЄС, то курс митної політики має бути спрямований в ефективне русло – вдосконалення системи електронного документообігу на митниці. Адже електронний спосіб може не лише мінімізувати час оформлення декларацій на проходження митних процедур, а й боротися з корупцією, розвивати міжнародну співпрацю та взаємодію з

інформаційними системами державних організацій країни дослідження показало, що кожен день затримки транзакції призведе до втрати від 0,5% до 1,5% від загальної вартості вантажу. Якщо процес транзакції зазвичай займає 20 днів, метод, який може скоротити його до 10-денного сканування, заощадить 5% загальної вартості для трейдера, а інші дослідження показали, що кожен день затримки може призвести до втрати 1% прибутку від бізнесу.

7. Належна діджиталізація митниці забезпечує: прозорість та відкритість процедур митного оформлення; скорочення часу на митне оформлення та контроль; мінімізація свободи дій для корупції; відсутність суб'єктивізму та ручного втручання в процедури митного контролю; підвищення мотивації до належного проведення процедур митного контролю; покращення бізнес-клімату в окрузі тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. A Hybrid of Decision Theory and Machine Learning Applied to Customs Fraud Control in Spain. *Mathematics* 9: 1529
2. A Multi-Objective Bayesian Approach with Dynamic Optimization (MOBADO). A Hybrid of Decision Theory and Machine Learning Applied to Customs Fraud Control in Spain. *Mathematics* 9: 1529
3. Addo, Atta. 2020. Controlling petty corruption in public administrations of developing countries through digitalization: An opportunity theory informed study of Ghana customs. *The Information Society* 37: 99–114.
4. Basu, Gautam. 2014. Combating illicit trade and transnational smuggling: Key challenges for customs and border control agencies. *World Customs Journal* 8: 15–20. URL: [https://worldcustomsjournal.org/Archives/Volume%208,%20Number%202%20\(Sep%202014\)/00%20Complete%20Issue%20WCJ_Volume_8_Number_2.pdf#page=22](https://worldcustomsjournal.org/Archives/Volume%208,%20Number%202%20(Sep%202014)/00%20Complete%20Issue%20WCJ_Volume_8_Number_2.pdf#page=22)
5. Chamberlain, Liz. 2019. Places, spaces and local customs: Honouring the private worlds of out-of-school text creation. *Literacy* 53: 39–45.
6. DHL. 2021. Global Connectedness Index–2021 Update. URL: <https://www.dhl.com/global-en/delivered/globalization/global-connectedness-index.html>
7. Dionysopoulou, Panagiota, Georgios Svarnias, and Theodore Papailias. 2021. Total Quality Management in Public Sector, Case Study: Customs Service. *Regional Science Inquiry* 13: 153–68. URL: http://www.rsijournal.eu/ARTICLES/June_2021/11.pdf
8. EPI. 2020. Environmental Performance Index. URL: <https://epi.yale.edu/downloads>
9. Gaile, Dž., Tumalavičius, V., Skrastiņa, U., Načiščionis, J. 2020. Modern economics in the context of security: efficient use of funds and reduction of risks as one of the aims of public procurement. *Entrepreneurship and Sustainability Issues*,

8(1), 49-59. [http://doi.org/10.9770/jesi.2020.8.1\(4\)](http://doi.org/10.9770/jesi.2020.8.1(4))

10. González García, Ignacio, and Alfonso Mateos Caballero. 2021. A Multi-Objective Bayesian Approach with Dynamic Optimization (MOBADO).

11. International Convention On The Simplification And Harmonization Of Customs Procedures (As Amended). URL: http://www.wcoomd.org/en/topics/facilitation/instrument-and-tools/conventions/pf_revised_kyoto_conv/kyoto_new.aspx

12. Mertenskötter P., Stewart R. Remote Control: Treaty Requirements for Regulatory Procedures. IILJ Working Paper 2018/2. MegaReg Series. Institute for International Law and Justice. New York University School of Law. New York, 2018. P. 12.

13. Quimby, Barbara. 2015. Emerging customs: Small-scale fishing practices in Aceh, Indonesia. *Applied Geography* 59: 125–30. González García, Ignacio, and Alfonso Mateos Caballero. 2021.

14. Vigliarolo, F. (2020). Towards an ontological reason law in economics: principles and foundations. *Insights into Regional Development*, 2(4), 784-801. URL: [http://doi.org/10.9770/IRD.2020.2.4\(5\)](http://doi.org/10.9770/IRD.2020.2.4(5)).

15. Vlachová, Klára, and Dana Hamplová. 2022. The importance of christianity, customs, and traditions in the national identities of European countries. *Social Science Research*, 102801

16. Аналіз обсягів контрабанди в Україні. Ukraine economic outlook. URL: <http://ua-outlook.com.ua/wp-content/uploads/2019/07/>

17. Ангель Є., Кузяків О., Федець І. Спрощення процедур торгівлі в Україні: оцінки та очікування бізнесу. *Інститут економічних досліджень та політичних консультацій*, 2021. 275 с. URL: <http://www.ier.com.ua>

18. Войцещук А. Д. Митний простір України: глобальні виклики та ризики: монографія. Тернопіль, ТНЕУ, 2018. 438 с.

19. Ганас Л.М., Дорош О.І., Мукан О.В., Ноджак Л.С., Трухан С.М. Особливості митно-го оформлення міжнародних вантажів в митному режимі «імпорт». *Економічне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. 2019. № 3. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2019/47.pdf

20. Гарафонов О., Жосан Г. Діджиталізація та автоматизація бізнес-процесів: відмінність дефініцій та місце в менеджменті підприємства. *Таврійський науковий вісник. Серія : Економіка*. 2023. № 15. С. 161–166. DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.15.19>

21. Герасимюк П. В. Митні ефекти як індикатори стану реалізації митної політики помірною протекціонізму в Україні. *Економіка та держава*. 2019. № 7. С. 100-108.

22. Гречаний Д.М. Правові основи застосування митного режиму тимчасового ввезення : автореф. дис ... к.ю.н.: 12.00.07. Київ: МАУП, 2013. С. 8.

23. Деякі питання сплати митних платежів під час ввезення на митну територію України товарів оборонного призначення. Постанова Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2022 р. №1006. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/KP221006?an=1>

24. Дорофєєва Л. М. Адміністративно-правове регулювання організації та діяльності митних органів в контексті євроінтеграційного вибору України: дис. док. екон. наук, Ужгород, 2019. 547 с.9.

25. Звіти про виконання паспортів бюджетних програм / Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua>

26. Іващук І. О. Оцінка активності країн у митному просторі та її вплив на формування митного середовища. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Економіка. 2009. Вип. 11. С. 40–57.7.

27. Ковальов В.Г., Гармаш Є.В. Митні формальності, митні процедури. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2020. № 4 (27). С. 129–133. URL: <http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2020/4/22.pdf>

28. Кононенко Л.В., Назарова Г.Б., Куц В.І. Трансформація форм бухгалтерського обліку в умовах розвитку digital-технологій. *Економічний простір*. 2021. № 168. С. 132–137. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/168-22>

29. Кононенко Л.В., Назарова Г.Б., Шишкіна Т.М. Трансформування міжнародної торгівлі в умовах глобалізації і цифровізації економіки. *Наука і техніка сьогодні*. 2022. № 5 (5). С. 110–121. DOI: <https://doi.org/10.52058/2786->

30. Кормич Б.А. Історія розвитку митної справи в Європі: періодизація та основні тенденції. *Lex Portus*. 2016. № 1. С. 59.

31. Корнійко Я.Р. Митне оформлення товару в режимі експорту: теоретичні аспекти. *Економічний вісник*. 2021. № 4. С. 79–88. URL: https://ev.nmu.org.ua/index.php/uk/archive/14-catuk?arh_article=1383.

32. Лісогор Ю.Б. Окремі питання декларування як основного складника митного оформлення. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2019/3/7.pdf>

33. Митне оформлення товарів на період воєнного стану: ключові новації для бізнесу URL: https://biz.ligazakon.net/news/210518_mitne-oformlennyatovarv-na-perod-vonnogo-stanu-klyuchov-novats-dlya-bznesu

34. Митний кодекс України : Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI II *Відомості Верховної Ради*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>

35. Митний словник. Інститут КПІ. 30.09.2015. 31 с. URL: <https://marketplace.kpiinstitute.org>

36. Міністр фінансів встановив ключові показники ефективності реформи ДФС. Міністерство фінансів України. 29.09.2016. URL: <https://mof.gov.ua> .

37. Офіційний веб - сайт Державної митної служби України. URL: <https://customs.gov.ua>

38. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

39. Паспорти бюджетних програм. Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua>

40. Попівняк О.І. Міжнародний досвід забезпечення митної безпеки. *Правова просвіта: електронне науково-фахове видання*. 2018. № 2. URL: http://www.pravo.nauka.com.ua/pdf/2_2018/82.pdf

41. Постанова Кабінету Міністрів України «Питання, пов’язані із застосуванням митних декларацій» від 21 травня 2012 р. № 450 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/450-2012-%D0%BF#Text>

42. Про Митний тариф України. Закон України № 674 – IX від 01.07.2021

року [URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/584-18#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/584-18#Text)

43. Сайченко В.О. Вдосконалення системи управління митними ризиками у сфері митного контролю з урахуванням зарубіжного досвіду. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 22. С. 141-144.

44. Ситник Н.С., Джуган Л.Б. Інформаційні технології у діяльності Державної митної служби України. Проблеми системного підходу в економіці. 2018. Випуск № 1(63). С. 154-158

45. Угрин В.В. Діджиталізація митного контролю в Україні. Інфраструктура ринку. 2020. № 47. URL: <http://www.market-infr.od.ua/uk/2020>

46. Шевченко Л.В. Адміністративно-правова характеристика диджиталізації у сфері митної справи. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 5. С. 318–323. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/270878>

47. Шевчук С. В. Визначення сутності інструментів та важелів регулятивного потенціалу держави забезпечення митних інтересів України. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 4. С. 48–53.

48. Юшко С. Роль податкових надходжень у формуванні доходів бюджету. Світ фінансів. 2019. № 3 (60). С. 139–149